

West-Vlaanderen Werkt

De polsslag van de
West-Vlaamse economie

2 2019

Vlas is in zijn sas
Innovatie in de vlassector

west-vlaanderen
de gedreven provincie

TRAINING

COACHING

ADVIES

Vertrouw op professioneel advies van SBM.

SBM adviseert, coacht en traint. Very hands-on. Met performante tools op maat. Gericht op meetbare resultaten.

www.sbm.be

West-Vlaanderen Werkt

#2 2019 - jaargang 61

In de kijker

- 04 Blue Oak draait op volle toeren
- 05 De 'pricing power' van Desotec

Naarstige plekken

- 06 Moerkerke slaat brug naar 22 nieuwe bedrijven

Fabrieken voor de Toekomst

- 08 Ankerlocatie nieuwe materialen breidt uit met 1.400m²

Ondernemen begint met een droom

- 10 Chris Slabbinck, bedrijfsleider Gravelart bvba

Themakatern

- 13 – 45 Vlas is in zijn sas

Starters' lief en leed

- 46 Matthias Vandenbussche (Public Minds)

Innovatie in de kijker

- 48 Beologic geeft kunststofproducten esthetische meerwaarde

Bedrijvig onderwijs

- 50 Industrial Design Center Howest breidt uit
- 51 UGent Campus Kortrijk: onderzoek productiviteit weefgetouw
- 51 VIVES: productontwikkeling met vlas

Conjunctuurnota

- 52 Economie op weg naar kantelmoment?

- 54 Colofon

Blue Oak draait op volle toeren

Bedrijvencentrum Blue Oak in Deerlijk opende in de zomer van 2018 zijn deuren als nieuwbouwproject langs de E17 in Deerlijk. Het markante gebouw is vandaag reeds de werkplaats voor een 100-tal personen.

Blue Oak omvat 2.500 m² kantoren en 6.000 m² loodsen gelegen op een strategisch zeer gunstige en visibele ligging langs de E17 tussen Kortrijk en Gent.

De familie Carrette investeerde 7 miljoen euro in het goed uitgekiende complex.

Het bedrijvencentrum met zijn strakke architectuur biedt reeds onderdak aan vijf bedrijven met mobiliteit, IT en energie als rode draad: autoleasebedrijf Westlease, Addax Motors (constructeur van 100% elektrische bestelwagens), Cogenius (IT-diensten), Elexys (energieleverancier) en European Commodities (ARP voor de energiesector).

Deze bedrijven opereerden voorheen onder de koepelnaam **Socartrust**, maar deze holding is samen met **Westlease**

door de familie Carrette in de zomer van vorig jaar verkocht aan de Nederlandse groep **International Car Lease Holding**. Die transactie kadert in de schaalvergroting die zich de jongste jaren voltrekt in de kapitaalsintensieve branche van de autoleasing.

Ze biedt de familie Carrette extra zuurstof en middelen om hun andere nichebedrijven in versneld tempo uit te bouwen. **Elexys** positioneert zich met een team van vijftien medewerkers als een dynamische leverancier van gas en elektriciteit aan kmo's en industrie. **Cogenius** ontwikkelt met een team van tien specialisten software die vooral gericht is op de energiemarkt.

Het meest markante en expansieve ondernemingsproject van **Jean-Charles Carrette, Eric Olivier en Jérôme**

Lefebvre, de drie zaakvoerders, is het productiebedrijf **Addax Motors**. Dat staat in voor het ontwerp en de assemblage van lichte elektrische bestelwagens.

In tegenstelling tot wat daarover te lezen was in de vorige editie van *West-Vlaanderen Werkt* (editie 01-2019), kunnen deze bestelwagens niet enkel ingezet worden op private terreinen (zoals industriële sites, pretparken en vakantieparken) maar ook op de openbare weg. Dit als lokaal transport in steden en gemeenten. Addax heeft de ambitie om in zijn segment een significante aanbieder te worden in heel Europa.

www.addaxmotors.com

www.blueoak.be

JBVI

De 'pricing power' van Desotec

Desotec uit Roeselare investeert 17 miljoen euro in een nieuwe reactivatie-oven voor de verwerking van industrieel afval. Deze uitbreiding levert ook 70 nieuwe jobs op bij het internationaal opererende nichebedrijf.

Desotec ontwikkelt mobiele filters met actieve kool die in bestaande productieprocessen aangewend worden om verontreiniging te counteren. De onderneming opereert met een verhuurmodel bij zijn klanten. In de innovatieve nieuwe oven in Roeselare wordt de verzadigde actieve kool (een product dat voorheen enkel kon verbrand of gestort worden) gerecycleerd via chemische processen.

CEO Mario Hertegonne: "Dankzij onze nieuwe investering, die kon rekenen op 2,5 miljoen euro steun van de Vlaamse regering, kunnen we de CO₂-uitstoot jaarlijks terugdringen met 160.000 ton, het equivalent van wat 80.000 auto's uitstoten. Dit is een mooi voorbeeld van circulaire economie en een opstap naar een beter klimaat. Met deze totaaloplossing kan Desotec zich onderscheiden van andere bedrijven die werkzaam zijn binnen de actieve kool-industrie."

Balcaen greep naast

Desotec is in zijn niche Europees marktleider, met filialen verspreid over de hele regio. In 2018 realiseerde het milieubedrijf 65 miljoen euro omzet en 4,5 miljoen euro nettowinst met 160 medewerkers. Dat team wordt in de loop van dit jaar en volgend jaar verder versterkt met nog eens 70 collega's.

Desotec is in 1990 opgericht door de broers **Bart en Peter Sobry** uit Roeselare, die ook actief zijn in andere ondernemingsprojecten, zoals zoutproducent Zoutman. Zij verkochten Desotec in 2017 aan de **Zweedse groep EQT**, die gecontroleerd wordt door de familie Wallenberg.

Bij die transactie boden meerdere partijen tegen elkaar op. Daaronder ook Baltisse, het investeringsfonds van de eminente West-Vlaamse industrieel **Filip Balcaen**, voormalig eigenaar van tapijtenproducent Balta en van vinylfabrikant IVC. Hij was blijkbaar zeer verlekkerd op Desotec, maar greep ernaast.

In een interview met De Tijd van 6 april 2019 laat Balcaen even in zijn kaarten kijken: "Ik heb heel veel spijt dat ik Desotec niet heb binnengehaald. Ik geloof echt in dat bedrijf en vooral in de mensen daar. Desotec zuivert afvalwater, gassen en lucht op basis van actieve koolstof, een heel poreus materiaal. Dat is een groeimarkt. Bovendien maakt

zuivering deel uit van de 'opex', de werkingskosten van een bedrijf. Ze wordt niet gezien als een kapitaalsbesteding (capex). Dat wil zeggen dat de klanten van Desotec minder aandacht schenken aan de kostprijs daarvan. Er is dus 'pricing power': de factuur laat zich gemakkelijker verhogen."

www.desotec.com

JBVI

Moerkerke slaat brug naar 22 nieuwe bedrijven

Nick Vanderheyden, freelancejournalist

De Damse deelgemeente Moerkerke heeft een traditie als landbouwgemeente. Nu nog zijn er heel wat landbouwbedrijven gevestigd, waarvan Aardbeien De Pestel denkkelijk de meest gekende naam is. Maar het landelijke dorp dat paalt aan Zeeuws-Vlaanderen heeft met Moerkerkebrug ook een bedrijventerrein dat in volle expansie is. De enige nertsenkwekerij kijkt aan tegen een uitdoofscenario.

Moerkerke telt 2.373 inwoners op een oppervlakte van 22,89 km², inclusief het gehucht Sint-Rita of Den Hoorn. Het is na Sijsele de grootste deelgemeente van de stad Damme. De gemeente wordt doorkliefd door het Schipdonkkanaal en het Leopoldkanaal, die zeer geliefde trajecten zijn voor fietsers en wandelaars. Het meest gekende monument is het kasteel van Moerkerke met zijn prachtige park, gelegen in het centrum. Deze trekpleister opereert al vele jaren als feestzaal en is werkgever voor een team van tien vaste medewerkers dat op

piekmomenten oploopt tot zeventien medewerkers.

Natuurvlees

De belangrijkste werkgever van Moerkerke is de maritieme dienstverlener **Group Caus**. Deze is opgericht in 1987 en heeft vandaag een 50-tal mensen in dienst. Het bedrijf is actief in het opmeten van zee- en binnenschepen en voert allerhande landbouw-, vloeistof- en grondstofonderzoeken. Binnen de groep is er met Traca ook een speler in havenvervoer. De operationele

activiteiten van Groep Claus spelen zich overwegend af in de haven van Zeebrugge. Oprichter **Johan Claus** nam begin 2019 **Miek Geerardyn** uit Koksijde en Dammenaar **Steve Tourlousse** aan boord als nieuwe vennoten. De tweede grootste private werkgever in Moerkerke is **Natuurvlees Dobbelaere**. Dit verwerkingsbedrijf van varkens- en rundsvlees is gevestigd op het bedrijventerrein Moerkerkebrug, stelt 20 VTE's tewerk en heeft winkels in Moerkerke en Eeklo. Bedrijfsleiders Rudy Dobbelaere en Koen Gevaert

(Nick VDH)

focussen met DoBio op biologische vleesbereidingen.

Moerkerkebrug

Sinds 1997 heeft Moerkerke een eigen ambachtelijke bedrijvenzone.

Bedrijvenpark Moerkerkebrug is nu nog 6 ha groot en huisvest veertien private bedrijven en een gemeentelijk kringlooppark en loods. De site wordt anno 2019 uitgebreid met 2,4 ha. Deze expansie biedt ondernemingsruimte aan twaalf kleinschalige, lokale bedrijven met een beperkt verkeersgenererend karakter. Omwille van een groot aantal ondernemingen met een kleine ruimtevraag, komt daarnaast een bedrijfsverzamelgebouw van ca. 4.000 m². Dit gebouw omvat tien kmo-units voor activiteiten variërend van productie, opslag en verwerking van goederen over onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten tot groothandel.

Schepen van lokale economie

Christoph De Sutter: "We zien dat de vraag naar bedrijfsruimte ook in de toekomst zal aanhouden. Ik heb dan ook de verdere uitbreiding van het park voorgesteld op het toewijzingsproces in het kader van het Vlaams reservepakket bedrijventerreinen. Ook in de aanleg van het nieuwe bedrijventerrein is er rekening gehouden met het eventueel doortrekken van de weg voor uitbreiding." De realisatie en de verkoopprocedure voor de huidige uitbreiding is in 2017 opgestart door de **West-Vlaamse Intercommunale (WVI)**. De meeste percelen zijn al toegewezen en de bouwwerken zijn opgestart. Illa Developers uit Gent opereert als bouwheer van het bedrijfsverzamelgebouw. Hiervan zijn intussen negen entiteiten verkocht. De totale uitbreiding van Moerkerkebrug is goed voor een bijkomende tewerkstelling van circa 60 mensen.

Nertsenkweek is eindig

Een opmerkelijke onderneming in Moerkerke is nertsenkwekerij **Christine Matthys**. Deze levert jaarlijks 15.000 nertsen en heeft een vergunning tot 2031. Ook Sijsele heeft met de firma L.V. Mouton een nertsenkwekerij op het grondgebied. In principe is deze onderneming vergund tot 2032 voor 32.400 nertsen. Dit maakt dat twee van de vijf nertsenkwekerijen in West-Vlaanderen zich op het grondgebied Damme bevinden. Hierdoor geldt Damme als de grootste nertsenstad van België. Dat blijkt uit een rondvraag van Krant van West-Vlaanderen uit 2016. In navolging van het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest besliste de Vlaamse regering echter tot een verbod op de pelsdierkweek in Vlaanderen. Dit verbod gaat in uiterlijk in 2023.

Ankerlocatie nieuwe materialen breidt uit met 1.400 m²

Het **Vlaams Kunststofcentrum (VKC)** in Kortrijk wordt uitgebreid. Vanuit het VKC-gebouw verzorgen verschillende partners een ruim aanbod aan testfaciliteiten, advies en opleidingen om bedrijven uit de textiel- & kunststofverwerkende sector te versterken. Vandaag zijn er drie organisaties fysiek aanwezig: Centexbel-VKC, PlastIQ en POM West-Vlaanderen.

Binnen het EFRO GTI-project *Circularity in & with New Materials* wordt de expertise van de verschillende kennispartners inzake circulaire economie gebundeld. De partners zijn Centexbel-VKC, KU Leuven, UGent, Howest, VIVES, Catalisti en TUA West.

Fabriek voor de Toekomst Nieuwe Materialen zal in de uitbreiding focussen op het succesvol inzetten van recyclagemateriaal in het productieproces.

Daarnaast worden in de nieuwe uitbreiding ook de kunststofopleidingen gecentraliseerd. De textiel- & kunststofverwerkende sector kampt net zoals de andere industriële sectoren met de gevolgen van de toenemende krapte op de West-Vlaamse arbeidsmarkt, het gebrek aan technisch

geschoold personeel, en de vergrijzing en ontgroening van de bevolking. In samenwerking met PlastIQ en Cobot zet de POM volop in op het informeren, sensibiliseren en opleiden van (toekomstige) werknemers uit de sector.

De geplande realisaties zijn:

- het **Activity Center of New Materials**, een vitrine voor de sector waar jongeren van het basisonderwijs (3de graad) en het secundair onderwijs kunnen kennismaken met de wonderde wereld van de nieuwe materialen.
- een state-of-the art opleidingscentrum **Training LAB-West**. Dit centrum moet uitgroeien tot hét opleidingscentrum voor de sector van de nieuwe materialen in Oost- en West-Vlaanderen.

De nieuwe hal (uitbreiding) wordt opgeleverd medio oktober 2019.

Bureau Partners uit Gent is de architect. Hoofdaannemer is bouwbedrijf **Myldes** uit Dottenijs.

In het najaar starten ook de kunststofopleidingen. Vanaf het voorjaar 2020 zullen alle nieuwe functionaliteiten in gebruik zijn.

www.fabriekenvoordetoekomst.be

www.pomwvl.be

GO
WITH
THE
LOGFLOW

We lift your business to a higher level

Wij creëren uw efficiënte logistieke flow door het

- verlagen van de operationele kosten
- verhogen van uw klantenservice
- herdenken van uw processen
- verhogen van uw flexibiliteit
- verhogen van de graad van automatisatie
- bepalen van de optimale opslagtechnieken
- creëren van de perfecte tracing

Voor meer info www.logflow.be

LOGFLOW nv

Hoofdkantoor

Heidelbergstraat 18A/003 | 8210 Loppem

Filiaal Antwerpen

Zagerijstraat 10/A6 | 2240 Zandhoven

T +32 50 67 14 20

info@logflow.be

www.logflow.be

Chris Slabbinck, bedrijfsleider Gravelart bvba

“Van je dromen doelen maken, dat is de kunst”

Christina Van Geel, Stem & Pen

“De kwaliteit van uw vragen zal de kwaliteit van mijn antwoorden bepalen”, zo begint Chris Slabbinck (45 jaar), zaakvoerder van Gravelart uit Zedelgem, het gesprek met een kwinkslag. Gravelart is gespecialiseerd in siergrind, lava en een uitgebreid gamma tuin- en vijverproducten. Alles wat in de bodem zit dus. “In de grond zijn we goed”, knipoogt Chris. Een samenhangend verhaal heeft hij niet, beweert hij. Bij hem vertrekt alles vanuit ‘goeste’, passie en wilskracht. Een groot respect ook voor de mens en de natuur. Daarop bouwt hij zijn leven en zijn onderneming. Weten wat je wil, wat je dromen zijn en dan van je dromen doelen maken. Daar is Chris Slabbinck keigoed in.

Chris Slabbinck: “ik heb ooit een studie gelezen over de relatie tussen succes en weten wat je wil. Ze hadden kinderen van twaalf jaar gevraagd of ze wisten wat ze later wilden bereiken. Slechts vijf procent wist dit en van die vijf procent had later maar liefst negentig procent een succesvolle carrière. Straf! Ik was ook zo’n kind. Ik wist zeer goed wat ik wilde. Mijn vader had een transportbedrijf. Die camions vond ik de max! Toen wist ik al dat ik de zaak wilde verderzetten. Mijn vader en ik, dat was hard tegen onzacht. Hij was een man van een heel andere generatie, geboren in de jaren '30, de oorlog meegemaakt. Hij had leren overleven en dat heeft hem hard gemaakt. Praten was zijn fort niet en ik ben iemand die graag in dialoog gaat. Conflict dus. Rond mijn twintigste ben ik dan ook beginnen te twijfelen of samen met hem in de zaak stappen wel een goed idee was.

Bij de rijkswacht!

Op een dag was ik met mijn vader zand gaan laden op een plek waar de rijkswacht kwam trainen met hun Puma helikopters. Ik zag die mannen aan touwen hangen onder de helikopter. Da’s iets voor mij, dacht ik! Niet veel later heb ik me aangemeld bij de rijkswacht, bij de Groep Diane. Kwam ik daar bij het intakegesprek een overste tegen die helemaal mijn pa was, een ongelofelijk autoritaire kerel die totaal niet openstond voor gesprek. Dat was meteen het einde van mijn carrière bij de rijkswacht. (lacht) Ik heb geen probleem met gezag, wel met gebrek aan dialoog. Autoriteit moet er zijn, dat is niet per definitie negatief. Maar dat moet wel gedragen zijn door menselijke waarden. Anders stopt het voor mij.

Chris ziet ze vliegen

Terug naar het transportbedrijf van mijn

pa dus en toen ik 23 was heb ik de zaak overgekocht. Maar na één week dacht ik: “Dju vent, met camions zand vervoeren, ga ik dat 45 jaar volhouden?!” Wat zou ik met die camions kunnen doen dat ik wél graag deed, vroeg ik me af. Zo kwam het idee om niet enkel materiaal te vervoeren, maar ook te verkopen.

In 2000 kocht ik voor het eerst een vrachtkar geel grind uit Luxemburg. Toen we de lading losten op de koer, zei mijn vader: “Zie gie zot?! Aan wie ga je dat kwijt geraken?” (lacht) Op veertien dagen tijd was ik de hele voorraad kwijt. Ik had er twintigduizend frank aan verdiend. Een hoop meer dan we verdienden met het transport van zand. Daar zag ik toekomst in. Ik vloog in die tijd met een paramoteur, een parachute met een motortje. In de vakantie en tijdens de weekends vloog ik met dat ding rond op zoek naar grindgroeven. En als ik vanuit de lucht interessante groeven gevonden had, reed ik er met de camion naartoe om zaken te doen. Zo is Gravelart ontstaan uit de schoot van transportbedrijf Slabbinck, uit passie en gedrevenheid, uit goesting. Dat moet je hebben in het leven.

Groeien in begrip

Wat kunstwetenschapper **Laura Van Wingen** doet met Kunstbaan vind ik gewoon de max. Laura maakt kunst met

volwassenen met een verstandelijke beperking. Haar doel is het sociale weefsel van onze maatschappij versterken door die mensen in contact te brengen met ondernemingen. Heel concreet: bij Gravelart gingen drie mensen met een beperking een tiental dagen aan de slag met allerlei stenen die ze bij ons op het terrein vonden. Dat resulteerde in 'den bol', een wereldbol met lavastenen en gouden werelddelen die de waarde van onze planeet uitbeeldt. Dat kunstwerk kreeg een centrale plaats op ons bedrijfsterrein.

Dat hele project was ook een eyeopener voor onze medewerkers. Ze zijn het niet gewoon om samen te werken met mensen met een beperking. In het begin waren ze heel onwennig. Maar na een paar dagen zag je die twee groepen naar elkaar toe groeien. Je zag een band en begrip ontstaan. Ik ben er zeker van dat veel collega's nu heel anders kijken naar mensen met een beperking. Dat vind ik een wezenlijke verplichting van een bedrijf: mensen inzichten geven, en los van het werk je mensen helpen groeien

Begin de dag met 'goeste'

Ook het milieu speelt een belangrijke rol in ons verhaal. Bij Gravelart werken we met waterdoorlatende materialen. Als je beton of asfalt giet, dood je al het leven daaronder. En in een tuin zonder wormen of insecten kan er niks groeien. Met waterdoorlatende materialen bewaar je het bodemleven. Eigenlijk is het poepsimpel, maar je moet het willen inzien en ernaar willen handelen: het leven dat onze 'bol' geeft, moet je onderhouden. We moeten echt stoppen met alle leven eruit te zuigen.

Er zijn twee motivaties om dingen te doen: van pijn weg en naar plezier toe. Het probleem is dat mensen op dit moment nog niet genoeg beseffen hoeveel pijn we onszelf doen door het milieu kapot te maken. En als we het voelen is het te laat.

Nog iets waar ik van wakker lig, is ons gebrek aan vechtlust. In 2008 was ik op commercieel avontuur in China. Ik heb daar jonge gasten gesproken die straalden van de goesting en de daadkracht. Echte aanpakkers. Dat zijn we toch een beetje kwijtgeraakt in Europa. We zijn het slachtoffer geworden van onze eigen weelde. We hangen in onze hangmat en eten alles op wat onze voorouders hebben opgebouwd. Wat doe je eraan? Er niet over zagen en klagen maar zelf als mens en als ondernemer het voorbeeld geven. De dag beginnen met 'goeste'.

Je kan de toekomst niet voorspellen, maar je kan ze wel máken.

Geluk is voor mij wanneer de omstandigheden de verwachtingen invullen. Ik heb veel verwachtingen in

het leven, maar ik ben ook heel gelukkig. Mensen spreken soms van visionairs, ik vind dat dikke bullshit. Visionairs bestaan niet. Mensen hebben een idee en werken er naartoe. Plots wordt dat idee dan realiteit. Een gewenste toestand wordt een werkelijke toestand. Maar daarvoor moet je wel actie ondernemen, alleen dan kan een idee realiteit worden. Je kan niet in de toekomst kijken, maar je kan ze wel máken.

Als ik een idee heb, komt het vaak uit omdat ik ervoor werk. De verantwoordelijkheid ligt uiteindelijk bij jezelf. Ik geloof in goal setting, doelen stellen. En als je doelen stelt, geraak je altijd veel verder dan je had voorzien. Als je weet waar je naartoe wil, is de kans veel groter dat je er geraakt."

www.gravelart.be

Het leven dat onze 'bol' geeft, moet je onderhouden. We moeten echt stoppen met alle leven eruit te zuigen.

Chris Slabbinek

(foto Jan)

Optimaliseer uw product en productieproces

Samen met onze partners bundelen wij de krachten om uw kmo in West-Vlaanderen te ondersteunen.

- Maak gebruik van onze hoogtechnologische testinfrastructuur om uw innovatieprojecten te realiseren.
- Verhoog de efficiëntie van uw productieproces en creëer maximale waarde voor uw klant.
- Verneem tijdens infosessies de laatste technologische trends en hoe u hierop kan inspelen.

PRODUCT & PROCES
ONDERZOEK & TESTEN
INTERNATIONALISERING

**Grijp nieuwe kansen voor uw bedrijf:
neem vandaag nog contact met ons op!**

www.fabriekenvoortetekomst.be

Vlas is (terug) in zijn sas

Noord-Frankrijk is nieuw vlas-wingewest
Investeringskoorts bij de (West-)Vlaamse vlassers
Vlasspinnerij is missing link
Innovatie in vlastoepassingen

#2 2019 - jaargang 61

Themakatern

Vlas is in zijn sas

- 14 Inhoudstafel
- 15 Ouverture: moet er nog vlas zijn...?
- 16 Wat is vezelvlas?
- 18 Infographic: economische vlascyclus
- 19 Vlasteelt verschuift steeds meer naar Frankrijk
- 22 Investeringsgolf bij de Vlaamse 'vlassers'
- 25 Interview met drie jonge vlassondernemers
- 28 Interview met Antoine Vervaeke (Vervaeke Fibre)
- 30 Spinnerijen zijn missing link in Vlaamse vlasverhaal
- 32 Vlasweverijen: de gratie van het Belgian Linen
- 34 Interview met Bart Vandamme van Libeco
- 36 Vlasvezel versterkt kunststoffen duurzaam (ProPoLiS)
- 39 ISI Plast bvba: vlasgerelateerde innovatie
- 41 Texture: de Wonderkamer van de Leiestreek
- 43 Kaffee Damast baadt in jazzy vlassfeer
- 44 100 jaar Algemeen Belgisch Vlasverbond in 2020
- 45 Inagro: satelliet houdt vlas in de gaten

Markant: De familie Libeert, de aandeelhouders van Libeco-Lagae nv uit Meulebeke, nam via de holding Liflax, recent een substantieel belang in het kapitaal van de Poolse vlasspinnerij van de West-Vlaamse familie Lambrecht. Libeco-Lagae is met voorsprong de grootste linnenweverij in ons land en in die rol ook een grote afnemer van Lambrecht. Het is de eerste keer in de 150 jaar oude historie van het fusiebedrijf, dat de ondernemers achter Libeco-Lagae zich engageren voor een dergelijke operatie in de sfeer van verticale integratie. Zij willen zo de continuïteit bestendigen van de levering van grondstoffen aan Libeco en aan de overige Belgische en Europese linnenweverijen.

Meer daarover op pagina 30 van ons vlassdossier.

Moet er nog vlas zijn...?

Met een rijke traditie alleen hou je een sector niet in leven. Of anders gezegd: daarmee spin je vandaag geen garen.

Traditie heeft de vlassector in onze contreien in overvloed. Ze was vanaf het midden van de 19e eeuw in het zuiden van West-Vlaanderen de motor van de transitie van een landbouweconomie naar een wijdvertakt en robuust deel van het industrieel weefsel. Zoals sommige segmenten van de textielsector, producten op basis van lijnzaadolie en houtvezelproducten.

In het attractieve museum Texture in Kortrijk wordt de bezoeker ondergedompeld in de historie van deze fascinerende transformatie.

Maar de vlassector is meer dan een relict van een roemrijk verleden. Vlasbewerking is ook vandaag nog een solide en dynamische pijler van de veelzijdige West-Vlaamse economie. Vandaag is er in ons land nog een 50-tal vlasverwerkende ondernemingen actief, waarvan het gros opereert in West-Vlaanderen. Deze familiebedrijven transformeren, op basis van een unieke knowhow, de vlasplant tot bruikbare vezels, als grondstof voor een brede waaier van industriële producten. Daaronder ook steeds meer innovatieve toepassingen. Die zetten we in dit themanummer graag in de verf.

Met een uitvoerpercentage van ruim 90% (waarbij steeds meer vlasvezel wordt afgenomen in Azië) ontpoppen onze 'vlassers' zich tot heuse exportkampioenen. Na een lange periode van consolidatie en uitdunning van de rangen, hebben de vlasverwerkers de wind terug in de zeilen. De sector evolueerde van voorheen zeer arbeidsintensief, naar vandaag enorm kapitaal- en kennisgedreven: er wordt in recordtempo geïnvesteerd in automatisatie, nieuwe machines, precisielandbouw en ook in ruimtelijke uitbreiding van de vlasateliers. Dat is een van de markante bevindingen van ons vlassossier. Ook de vlasteelt zelf bloeit en groeit weer: het areaal is de jongste tien jaar substantieel toegenomen. Maar het overgrote deel daarvan verlegt zich steeds meer naar Noord-Frankrijk,

waar er uiteraard meer landbouwgrond ter beschikking is.

Vlas is vandaag meer sexy

Die revival heeft veel te maken met het toegenomen belang van ecologie, authenticiteit en duurzaamheid in de economie. Het telen van vlas vereist weinig irrigatie en bemesting. Alle onderdelen van de plant worden benut waardoor er geen afval is. Vlaslinnen geniet dan weer de reputatie van tegelijk stevig, zacht, licht en lang houdbaar te zijn. Ook het feit dat de meeste schakels binnen de hele keten van teelt en verwerking van de vlasvezel, in dezelfde Belgisch-Noord-Franse regio opereren, is een troef.

Dat lokale en duurzame verhaal kent echter een hiaat (tere plek): er wordt in ons land en ook elders in West-Europa, geen vlassgaren meer gesponnen. Dat betekent dat de zes linnenweverijen die in Vlaanderen nog actief zijn, zich noodgedwongen (via langeafstandstransport) moeten bevoorraden vanuit Polen, Indië of China. Dit met vlassgaren dat dan vaak is gesponnen op basis van Vlaams vezelvlas...

Verder is er nog de kwestie van de actuele opwarming van de aarde, die met zijn klimaatverstoringen een heuse bedreiging is voor onze regionale vlasteelt. De vlasplant gedijt hier immers omwille van ons gematigd klimaat en verdraagt geen grote hitte of overmatige regen.

De jonge vlassondernemers, die in dit themakatern prominent aan bod komen, hopen dan ook met aandring dat ons klimaat zich nog herstelt. Ze zijn dus de objectieve bondgenoten van de klimaatactivisten. Deze nieuwe generatie 'vlassers' engageert zich ook voor het verder optimaliseren van de productieprocessen. Dit in functie van de kwaliteit van het eindproduct, maar ook ten dienste van de werkomstandigheden van hun medewerkers.

Een mooie missie die alle krediet verdient.

Jan Bart Van In, hoofdredacteur

Wat is vezelvlas?

Vezelvlas (*Linum Usitatissimum*) is een oliehoudend akkergewas, een zogenaamde bastvezel-plant, met lijnvormige bladeren. De plant wordt omschreven als een 'nijverheidsgewas': zeer geschikt als grondstof voor industriële producten. Vezelvlas met zijn opvallende blauwe bloesem, wordt voornamelijk gebruikt voor de (bast)vezel. Het olievlas (dat weinig voorkomt in onze contreien) heeft een witte bloem.

Vezelvlas wordt gezaaid in de periode eind maart-begin april en kent een zeer korte teelt van 100 dagen. Dat impliceert meteen een groot teeltrisico.

Na ongeveer zes weken is de plant 10 tot 15 cm hoog om dan op twee weken een groeisprint te maken tot 70 tot 80 cm.

Eind mei en/of in juni, wanneer de vlasplant volop bloeit, zijn de velden sierlijk gekleurd door een glinsterende blauwe gloed.

Het kweken van vlas vereist een vruchtbare maar stikstofarme en vochthoudende grond met zeer beperkte bemesting. Dit in combinatie met een gematigd klimaat zonder pieken van koude of warmte. Dat verklaart waarom de regio Zeeland-België-Noord-Frankrijk de ideale pleisterplaats is voor dit edele gewas.

Vlas is een hernieuwbare, duurzame, volledig biologisch afbreekbare en recycleerbare plant. Ze heeft tijdens haar groei en uitwerking veel minder energie, water en meststoffen nodig dan andere vergelijkbare natuurlijke vezels. Vlas heeft zeer weinig nood aan irrigatie, slechts de helft van de waterhoeveelheid die nodig is om katoen volledig te laten groeien. De plant wordt integraal gebruikt voor zeer diverse doeleinden, waardoor ze geen afval genereert en dus uitermate geschikt is binnen een kringlooeconomie.

Een andere kwaliteit is dat vlas goed en (relatief) lang kan worden bewaard. Initieel werden vlasvezels vooral gebruikt als middel voor sommige basisbehoeften zoals beschermende kledij. Meer recent transformeerde het tot een modieus product. Vlas is dan ook vooral de

grondstof voor linnen, dat zacht en comfortabel aanvoelt, dat perfect kan worden geleverd en bijzonder duurzaam is in het gebruik.

Ondanks al deze excellente kenmerken is vlaslinnen vandaag goed voor amper 0,50% van de wereldwijde textielmarkt. Het edele linnen werd in het begin van de 20e eeuw immers verdrongen door goedkopere importgewassen zoals katoen en later ook door synthetische vezels.

De revival van het laatste decennium heeft alles te maken met de toegenomen vraag naar duurzame, authentieke, lokale en hoogwaardige producten.

JBVI

Bron: ABV vzw en diverse bronnen op internet

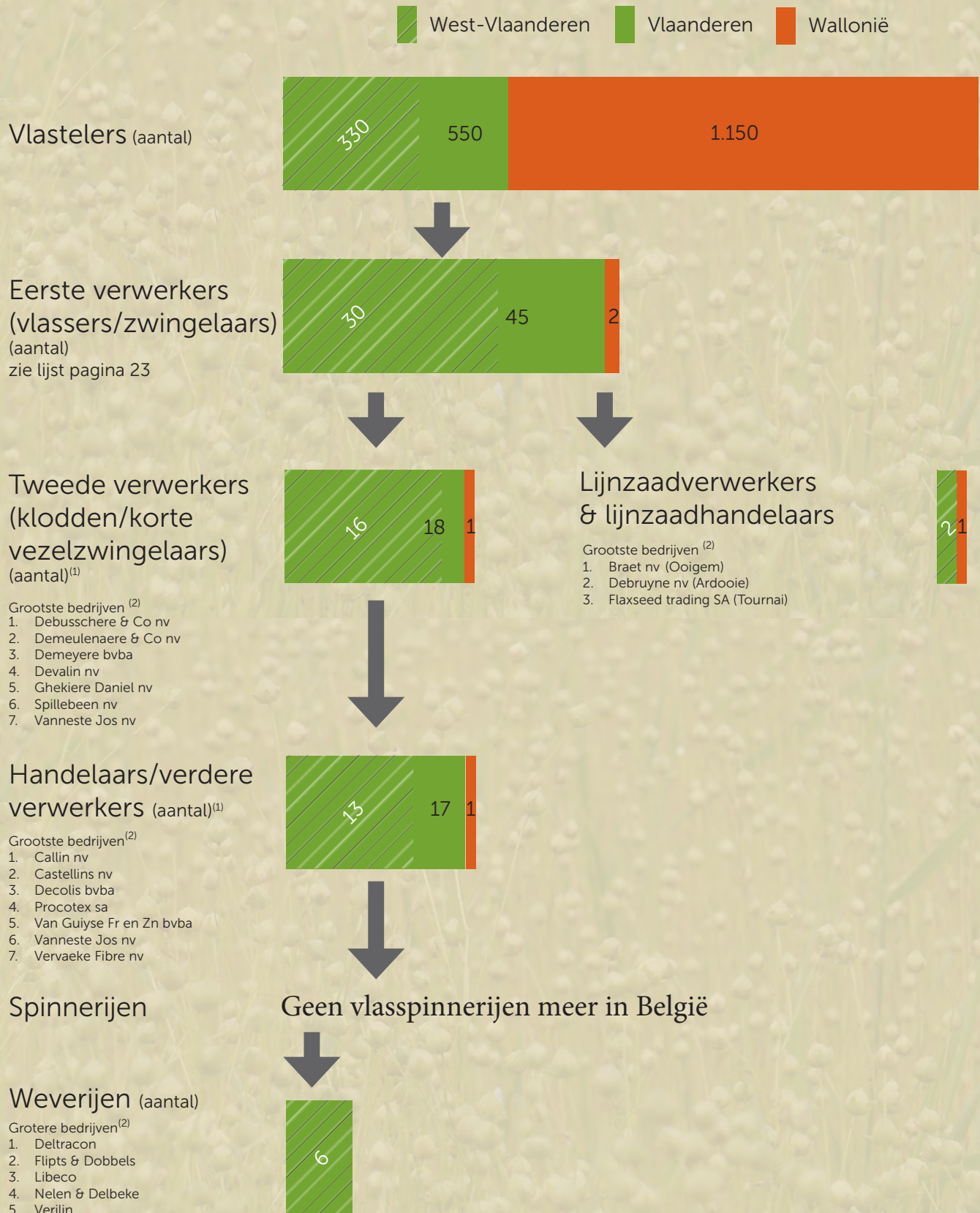

Economische cyclus van de vlasverwerking

(Situatie eind 2018) (Bron: ABV vzw)

⁽¹⁾ Deze lijst overlapt gedeeltelijk met de vorige groep.

⁽²⁾ Alfabetisch gerangschikt en dus niet in volgorde van de grootte.

Teelt verschoof grotendeels van België naar Noord-Frankrijk

Vlasprocessie in la douce France

Jan Bart Van In, hoofdredacteur

De vlasteelt in de regio België-Noord-Frankrijk zit al enkele jaren in de lift. Het landbouwareaal steeg aanzienlijk (+70%) in de jongste twintig jaar en dat geldt ook voor de opbrengsten in ton (+50%). Maar het is Noord-Frankrijk (+93%) dat zich profileert als het nieuwe wingewest van de vlascultuur. Die expansie wordt echter ook grotendeels aangestuurd door West-Vlaamse vlasverwerkers.

Ruim 80% van alle vlas in de wereld wordt uitgezaaid, geteeld en geoogst in de drie aaneensluitende Europese landen: België, Nederland (Zeeland) en (Noord-)Frankrijk. Vlas is dan ook de enige plantaardige textielvezel van Europese oorsprong.

De vlascultuur was tot in de jaren '60 van de vorige eeuw een dominante factor in de Vlaamse en vooral in de Zuid-West-Vlaamse landbouw. In 1952 bedroeg het vlaslandbouwareaal in heel België ruim 32.000 ha, waarvan het gros (12.100 ha of 40%) werd geteeld in de Noordzeeprovincie. Dat lezen we in de studie 'Vlas en Linnennijverheid in België', uitgegeven in 1953 door het toenmalige 'Verdedigingscomité der vlas en linnennijverheid'.

Op het einde van de vorige eeuw was die oppervlakte teruggevallen tot 13.000 ha

voor heel België en nog amper 2.600 ha in West-Vlaanderen (zie grafiek 1).

De jongste tien jaar kent de vlaskweek in ons land een remonte, waarbij we weer boven de 15.000 ha klimmen. De kustprovincie zelf kent eerder een stagnatie in haar vlaslandbouwooppervlakte.

Noord-Frankrijk als zwaartepunt

Meer spectaculair is de recente evolutie in Noord-Frankrijk (inclusief Normandië), waar het areaal tussen 2010 en 2018 is opgeklommen van 55.000 naar 106.000 ha. Dat is bijna een verdubbeling. Het gevolg is dat het aandeel van Frankrijk binnen de West-Europese vlascultuur tussen 2000 en 2018 is toegenomen van 75 tot 85%. Het marktaandeel van ons land valt (ondanks een groei in binnenlandse oppervlakte)

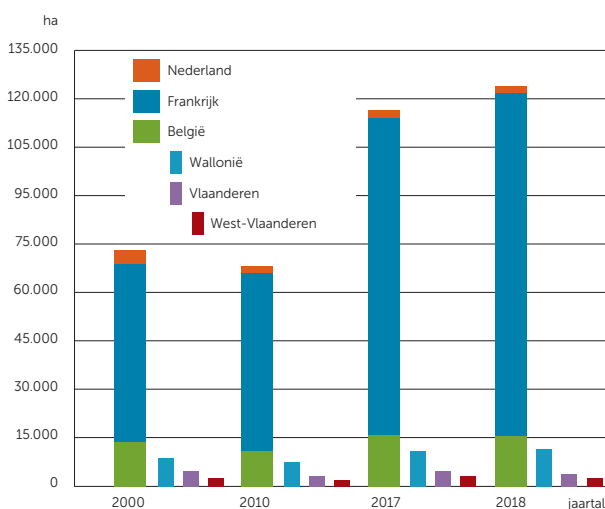
binnen dat geheel terug van 19% tot 13%. De vlasteelt in Nederland lijkt helemaal weg te deemsteren, met anno 2018 nog slechts 2.200 ha aan bezaaide en geoogste oppervlakte. Dat is een halvering sinds de eeuwwisseling.

Die krachtverhoudingen weerspiegelen zich ook in de cijfers van de geoogste jaaropbrengsten van de vlasteelt (zie grafiek 2).

Ook hier springt de forse toename (+52%) van het totale volume (in ton) in de hele Europese vlasregio in het oog: van 489.000 ton strovlas in 2000 tot 745.000 ton strovlas in 2018.

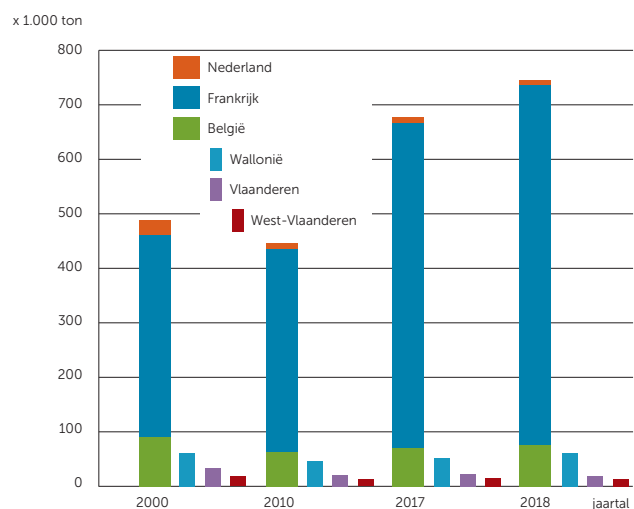
De renaissance van de vlascultuur in deze contreien is dus een feit. Dat is het gevolg van de stijgende vraag in de textielwereld naar meer authentieke (natuurlijke) en duurzame vezels.

Grafiek 1: evolutie landbouwareaal vlasteelt in ha - periode 2000-2018

Bron: Vlaamse overheid, departement Landbouw en Visserij

Grafiek 2: jaarvolume opbrengst vlasteelt in 1.000 ton - periode 2000-2018

Bron: Vlaamse overheid, departement Landbouw en Visserij

Maar evident ligt ook hier het zwaartepunt steeds meer bij de Franse landbouwvelden. Daar stijgt de opbrengst van de oogst van 372.000 ton strovlas naar 660.000 ton strovlas (+77%).

Ook Wallonië in de lift

Een andere vaststelling is dat het aandeel van Wallonië in het totale Belgische areaal al vele jaren significant groter is dan het Vlaamse aandeel. Dit overwicht neemt de jongste jaren nog toe: van 64,3% in 2000 tot 76% in 2018.

Wat is daar de verklaring voor?

Jan E. Sijnave, directeur Algemeen

Belgisch Vlasverbond vzw: "In Wallonië is meer landbouwgrond voorhanden en de vlassers diversifiëren dikwijls ook hun percelen om het teeltrisico te spreiden. Maar het zijn vooral Vlaamse vlassers die als eerste verwerkers het vlas in Wallonië aansturen en doen uitbreiden."

Wat ook opvalt in de cijfers is dat de vlasteelt qua landbouwareaal en ook qua jaaropbrengst per jaar nogal schommelt.

Jan Sijnave: "De weersomstandigheid en dus het klimaat bepaalt voor een

belangrijk deel mee de opbrengst. Vlas heeft een korte groeiperiode van ongeveer 100 dagen. Als er binnen dit tijdsbestek grote droogtes of te natte periodes zijn, dan kunnen deze moeilijk achteraf worden bijgestuurd of bijgesteld. Het teeltrisico is dus relatief groot. Vlas heeft nood aan een gematigd klimaat zonder extremen. Dit verklaart ook de schommelingen in het areaal: na een jaar van slechte oogst zal het areaal het daaropvolgende jaar dikwijls ietwat krimpen."

In Noord-Frankrijk (inclusief Normandië) is het vlasareaal op relatief korte tijd verdubbeld: van 55.000 ha in 2010 naar 106.000 in 2018. Hoe komt dat?

Jan Sijnave: "Er is in Noord-Frankrijk meer landbouwoppervlakte en er zijn overwegend grotere agrarische bedrijven. Dat maakt snellere investeringen mogelijk. De landbouwers daar hanteren ook een ander businessmodel: ze zijn verenigd in coöperatieven. Zo opereren ze samen op een veel grotere schaal dan de individueel optredende Belgische landbouwers."

Maar net als in Wallonië zijn het dikwijls opnieuw de (West-)Vlaamse vlassers die de teelten in Noord-Frankrijk redigeren en er de grootste afnemer van zijn. Zo zijn onder meer Galle uit Wielsbeke, Vansteenkiste bvba uit Moorseele, Vanilin nv uit Ingelmunster, Descamps uit Wervik, Brille nv uit Wevelgem en Verhalle nv uit Zulte als beheerders (rentmeesters) van teeltgebieden zeer bedrijvig in la douce France. De Noord-Franse vlassers bieden hen nog meer diversificatie van het teeltrisico.

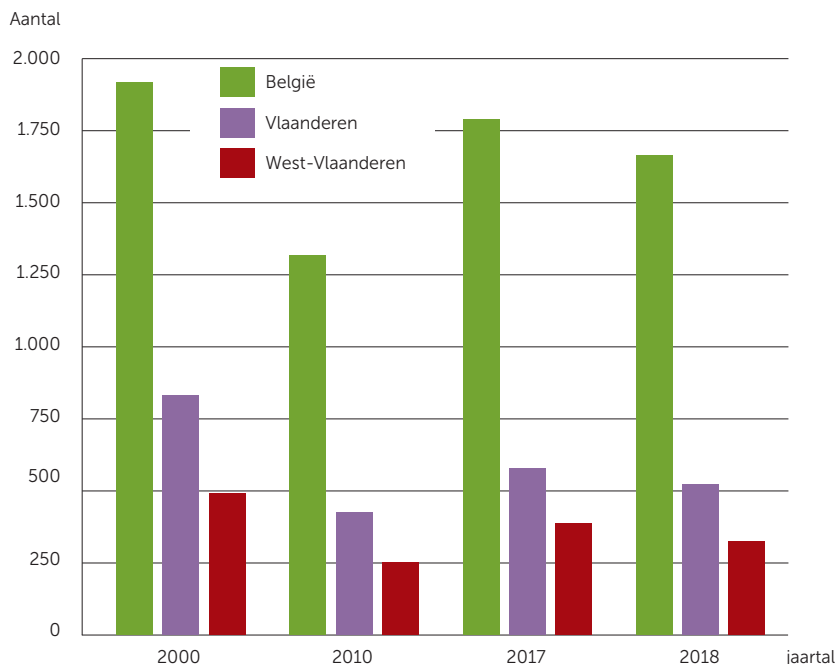
Beperkte rol voor vlasboeren

Grafiek 3 geeft een beeld van het aantal landbouwers dat betrokken is bij de binnenlandse vlasteelt. Gegevens over het aantal vlasboeren in Frankrijk en Nederland zijn niet beschikbaar bij het Vlaamse departement Landbouw en Visserij.

In ons land evolueerde het aantal betrokken landbouwers van ruim 1.900 tijdens de jongste eeuwwisseling naar een dieptepunt met slechts 1.300 vlasboeren (telers) in 2010. De laatste jaren is er een remonte naar circa 1.700 landbouwers. Ook hier zien we duidelijk dat het aandeel van Wallonië als teeltgebied toeneemt en dat van Vlaanderen krimpt. Nagenoeg geen enkele landbouwer focust enkel en alleen op vlasteelt. Deze cultuur is meestal een bijkomende activiteit naast de teelt van diverse andere gewassen.

Specifiek voor de vlassector is ook dat de betrokkenheid van de landbouwer bij het proces van de vlaskweek eerder gering is. Het zijn de 'vlassers' die als primaire verwerkers van het vlas de teelt aansturen, opvolgen en zelf ook instaan voor het oogsten en transporteren van het gewas. De landbouwer verhuurt dus in de meeste gevallen (via contractteelt) gewoon zijn grond aan de vlassers, die zelf het teeltrisico dragen.

Grafiek 3: evolutie aantal vlasboeren in België - periode 2000-2018

Bron: Vlaamse overheid, departement Landbouw en Visserij

Europees manna?

De comeback van de vlasteel in onze contreien kwam op gang op het einde van de vorige eeuw. Ze werd mee aangewakkerd door Europees subsidiegeld. De stelling die soms wordt geopperd dat onze vlassector enkel kan overleven door dit Europese manna, wordt door de tenoren binnen de sector echter met klem tegengesproken. Naar verluidt zijn de subsidies (directe steun) de laatste vijf jaar, in het kader van het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), zeer sterk gedaald. Wat nog overblijft is een beperkte steun in het kader van vergroeningsacties en dergelijke. Dat zijn inspanningen die de landbouwer moet leveren voor het toepassen van klimaat- en milieuvriendelijke maatregelen.

West-Vlaanderen blijft het mekka van de vlasverwerking

Investeringsgolf bij de Vlaamse vlassers

Jan Bart Van In, hoofdredacteur

West-Vlaanderen was 100 jaar geleden het kloppende hart van de Europese vlasverwerking en is dat vandaag nog steeds. Het aantal vlasbedrijven is uitgedund, maar de resterende actoren spelen een performante rol in een kapitaalsintensieve en kennisintensieve schaalvergroting. Ze versterken hun exportpositie en investeren aan een recordtempo in o.a. precisielandbouw.

De vlassers (eerste verwerkers) zijn de regisseurs, de motoren en de gangmakers van de hele vlassector. Ze sturen via teelt- en/of aankoopcontracten de teelt op de landbouwvelden aan en staan in voor het oogstproces via heel specifieke oogstmachines. Uniek hierbij is dat de gehele plant met wortel en al uit de grond wordt getrokken om een zo lang mogelijke vezel te behouden. De vlassers dirigeren, als primaire verwerkers, de transformatie van strovlas tot nuttige basisgrondstoffen voor de

down-stream industrie. Dat begint met het roten: het blootstellen van vlas aan dauw en hemelwater, zodat de bruikbare vezels vrijkomen. Via een machinaal proces van zwingelen en hekelen, scheiden de vlassers in hun eigen ateliers de bruikbare lange en korte vezels verder van de lemen en van het lijnzaad. De lange vezels leveren het fijnste linnengaren op. Dat vindt (via de tussenstap van de vlashandelaars, spinners en wevers) zijn weg in topkledij, meubelstoffen, huishoudtextiel en

ook in innovatieve toepassingen zoals composieten en kunststoffen. De korte vezels (klodden) dienen voor het spinnen van touw en grovere garens en zijn ook nuttig voor niet-textiel toepassingen: in de papierindustrie (zoals het Amerikaanse dollarpapier en sigarettenpapier), in isolatiematerialen en in autobekleding.

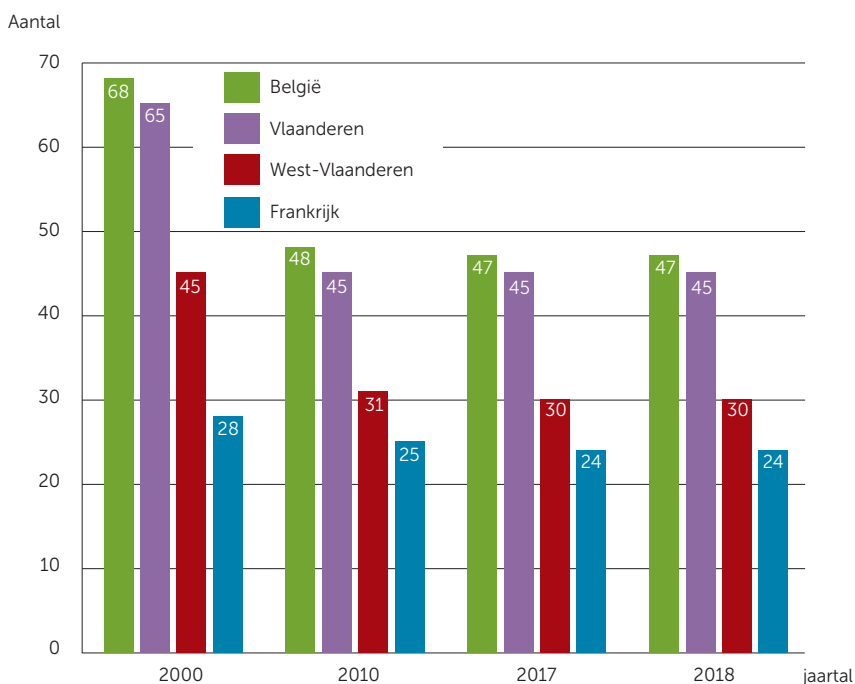
Circulaire economie

Het overtollige lijnzaad (vlaszaad) verkopen de vlassers aan lijnzaadpersers, die op hun beurt basisingrediënten leveren voor de creatie van olie, verf, zeep of diervoeding.

In het hele proces van de vlasverwerking wordt elk vlasbestanddeel gebruikt en is er dus géén echte afval van de vlasplant. Ook de vlaslemen, die in de kern van de vlasplant zitten, krijgen een tweede leven als bodembedekker in dierenstallen. Vlas is dus een excellent voorbeeld van een heuse circulaire economie.

Grafiek 1 toont de evolutie van de primaire vlasverwerkers in de jongste twintig jaar. Bij de eeuwwisseling (2000) waren er in de Belgisch-Franse vlasregio nog 96 vlassers actief, waarvan 65 in Vlaanderen. In 2010 was dat aantal teruggevallen tot 73 actoren, waarvan 45 Vlaamse vlassers. Sindsdien stabiliseert het aantal Belgisch-Franse vlasbedrijven rond de 70 en het aantal Vlaamse spelers rond de 45. Maar in diezelfde periode is het vlasareaal en het volume

Grafiek 1: evolutie aantal vlassers (primaire verwerkers) periode 2000-2018

Bron: Algemeen Belgisch Vlasverbond vzw

aan opbrengsten niet gedaald, maar integendeel fors gestegen (zie vorig artikel).

Conclusie: net zoals in andere sectoren is ook de vlasverwerking in de ban van een schaalvergroting; minder actoren realiseren meer volume. Ze moeten bij gevolg ook aan een hoger tempo investeren in hun infrastructuur, uitrusting en kennis.

Vlasepicentrum Zuid-West-Vlaanderen

Die trend tekent zich ook af bij de West-Vlaamse vlasondernemingen die in circa twintig jaar terugvielen van 45 tot vandaag 30 spelers.

De kustprovincie (meer specifiek de regio Zuid-West-Vlaanderen) blijft het Europese vlammecca met 43% (30 op 71) van het totale aantal vlassers. Bovendien zijn meerdere vlasbedrijven uit Henegouwen en Noord-Frankrijk ook in handen van uitgeweken West-Vlaamse

ondernemersfamilies.

De regio Kortrijk was een eeuw geleden het epicentrum van de Europese vlasverwerking en Zuid-West-Vlaanderen is ook vandaag nog het kloppende hart van deze niche-economie.

In **tabel 1** zoomen we in op de tien grootste spelers in de vlasverwerking in Vlaanderen, gerangschikt in alfabetische volgorde. Het Zuid-West-Vlaamse overwicht manifesteert zich (met zeven van de tien bedrijven) ook binnen de top van de sector. De meeste spelers bogen op een lange en rijke familietraditie. Zij geven hun specifieke vakkennis door van generatie op generatie. Het gros van de ondernemingen publiceert geen omzetcijfer, maar enkel hun brutomarge, die niet echt vergelijkbaar is met de factor omzet. De globale resultatencijfers waren in 2018 alvast een stuk lucratiever dan de twee voorafgaande boekjaren.

Investerings gaan crescendo

Het cijfer dat in onze tabel het meest in het oog springt, is dat van de gerealiseerde investeringen: bijna 20 miljoen euro in de jongste drie boekjaren. Voor alle 45 Vlaamse vlassers samen gaat het over circa 25 miljoen euro in de periode 2016-2018. Dat is een recordbedrag voor deze sector.

De cijfers die de beroepsorganisatie **Algemeen Belgisch Vlasverbond (ABV)** vzw in haar tweejaarlijkse sectoranalyse bundelt, bevestigen deze investeringskoorts: voor boekjaar 2017 alleen al gaat het over ruim 8 miljoen euro.

Die forse inspanningen gaan voor bijna de helft naar de aankoop van oogstmachines, ruim een vierde naar zwingelturbines en aanverwante logistieke uitrusting en voor nog eens een kwart naar extra gebouwen en loodsen. Er is dus ook een relevante ruimtelijke uitbreiding van de vlasfabriekjes.

De toegenomen investeringslast zet het kapitaalsintensieve karakter van de sector in de verf. Dit in tegenstelling tot de factor 'tewerkstelling', die eerder gering is. De tien grootste vlassers stelden in 2017 samen 77 bedienden en arbeiders in loondienst tewerk (in voltijdse equivalenten en als jaargemiddelde). Voor de hele binnenlandse sector gaat het (volgens de sectorbevraging van ABV uit 2017) in dat jaar over 66 zelfstandige bedrijfsleiders, 17 bedienden en 115 arbeiders. Dat brengt de totale binnenlandse tewerkstelling bij de vlassers (eerste verwerkers) op circa 200 personen.

Ter vergelijking: dat is een pak minder dan de rechtstreekse tewerkstelling van de West-Vlaamse bierbrouwers (= 380 mensen) en van de West-Vlaamse chocoladeverwerkers (610 jobs), twee sectoren die West-Vlaanderen Werkt in de jongste jaren onder de loop nam.

De Vlaamse vlassers en vlashandelaars manifesteren zich wel als een

Tabel 1: vlasverwerkers in Vlaanderen - top 10 ⁽¹⁾

Bron: jaarrekeningen Balanscentrale NBB

BEDRIJVEN (in alfabet. volgorde)	GEMEENTE	TEW 2017 of 2018 in VTE	Omzet of BM 2017 (€)	Invest 2016-2018
BRILLE ALBERT nv	WEVELGEM	14	21.162.224	1.717.373
DEBRUYNE nv	ARDOOIE	20	15.370.136	2.437.279
DECLERCK GEBRS. bvba	WIELSBEKE	5	431.971	888.580
DELINCO nv ⁽²⁾	OLSENE	7	2.206.000	3.786.161
DEWAELE bvba	DESSELGEM	2	402.980	1.310.121
GALLIN bvba	OESELGEM	2	829.803	2.001.878
PICAVET C. & Zn. bvba	OLSENE	3	786.882	2.249.444
VANACKER RUMBEKE bvba	RUMBEKE	6	523.274	1.782.756
VERHALLE VLASBEDRIJF nv	ZULTE	13	1.107.069	961.505
WAVALIN cvba	DEINZE	5	1.082.651	1.325.971
Totalen		77		18.461.068

⁽¹⁾ Ook de firma Descamps Tony uit Wervik situeert zich onder de 10 of 11 grootste vlassers, maar als eenmanszaak legt zij geen jaarrekeningen neer en komt dus niet in aanmerking voor onze tabel.

⁽²⁾ Slechts twee bedrijven publiceren hun omzetcijfer, de overige publiceren hun brutomarge (BM), dit zijn de inkomsten minus de kost van de grondstoffen, diensten en diverse goederen.

⁽³⁾ Delinco publiceerde cijfers van een verlengd boekjaar van 22 maanden, dat eindigde op 30/06/2018. Het vermelde cijfer van de brutomarge is een omrekening naar 12 maanden.

heuse exportkampioen. Ruim 90% van hun vlasproducten slijten zij op de wereldmarkt. In termen van exportwaarde per capita of qua exportvolume per capita spant de vlassector de kroon.

Tweede verwerkers en vlashandelaars

Naast de primaire verwerking van de vlasvezels door de vlassers, spelen stroomafwaarts ook de tweede verwerkers en de vlashandelaars een prominente rol in de sectorketen. Een 20-tal binnenlandse bedrijven (waarvan het gros opnieuw vanuit

West-Vlaanderen opereert) staat in voor de verwerking van de korte vlasvezels (de klodden) tot grondstoffen voor meestal niet-textiel gelinkte eindproducten. Die categorie van bedrijven overlapt soms deels met deze van de vlassers. Een andere functie vervullen de gespecialiseerde vlashandelaars (18 in ons land, waarvan 13 West-Vlaamse bedrijven) die via een uitgekiend internationaal netwerk onze excellente vlasproducten de hele wereld uitsturen. Deze distributeurs combineren die hoedanigheid soms met deze van eerste of tweede verwerker. Een eminent voorbeeld hiervan is de

firma **Jos Vanneste nv** uit Harelbeke. De familieonderneming (derde generatie) verkort, verfijnt en zuivert de korte vlasvezels (ook wel 'cotoniseren' van vlas genoemd). Die kunnen dan ook in de grote katoenspinnerijen gesponnen worden. Die activiteit combineert Jos Vanneste nv met de handel in lange vlasvezels en vlagarens.

Met een omzet in 2018 van ruim 36 miljoen euro en de inzet van 34 medewerkers behoort Vanneste tot de grootste spelers in de vlassector in ons land.

Jonge ondernemers zetten hun schouders onder het familiale vlasbedrijf

“Niets is zo mooi als vlas in volle bloei”

Bart Vancauwenberghe, freelancejournalist

Voor wie er nog mocht aan twijfelen: de vlassector is allesbehalve een palliatieve patiënt en mag zelfs met vertrouwen de toekomst tegemoet kijken. Dat doen ook drie jonge mensen die vastberaden zijn om hun carrière helemaal aan dit gewas te wijden. Alexander Vansteenkiste, Jeroen Moeneclaey en Ann-Sofie Decaluwé hebben de smaak stevig te pakken en willen op termijn graag de familiebedrijven van hun (schoon) ouders verderzetten.

Sire, er zijn nog wel degelijk (West-) Vlaamse vlassers, en ze leveren goed werk. Nochtans was het voor geen van onze drie gesprekspartners echt evident om ooit in de voetsporen van hun (schoon)ouders te treden. Ze genoten een specifieke opleiding en zochten eerst hun professionele weg buiten de vlassector.

Alexander Vansteenkiste (31 jaar), derde generatie bij vlasbedrijf Vansteenkiste bvba uit Moorsele: “Na mijn studies burgerlijk ingenieur werktuigkunde, waren de omstandigheden in 2013 niet ideaal om toen al in de zaak te stappen. De oogsten waren niet goed, de prijzen waren gekelderd,... Het was veel logischer om toen elders te beginnen werken. Zo ben ik gestart bij een ingenieursbureau dat gespecialiseerd is in projecten voor bouw van industriële panden. Zes jaar lang stond ik er in voor de projectopvolging. Mijn ouders hadden me altijd aangeraden om voluit voor een diploma te gaan, omdat ze als geen ander de conjunctuurgevoeligheid van de sector kennen. Begin dit jaar heb ik dan wel de overstap naar het familiebedrijf gemaakt, tot tevredenheid van mijn ouders, die daardoor ook meer zin kregen om verder in het bedrijf te investeren. Wij leggen ons vooral toe op de vlasteelt en de eerste verwerking.”

Ann-Sofie Decaluwé (28 jaar), vijfde generatie bij Delinco uit Zulte: “Onze familie is al verschillende generaties

actief in de vlasanijverheid. Onder meer omdat mijn ouders vonden dat vlasteelt geen typisch vrouwenwerk was, ben ik afgestudeerd en werkzaam als apotheker. Die job doe ik 3,5 dagen per week. Toch kreeg ik de smaak voor de sector te pakken toen ik als studente in het bedrijf van mijn ouders een vakantiejob deed. Ik vond het meteen leuk werk, reed ook met de machines.”

Jeroen Moeneclaey (28 jaar), medeoprichter van managementvennootschap Jalino en echtgenoot van Ann-Sofie Decaluwé: “Na mijn studies aan Ter Groene Poorte in Brugge, heb ik eerst wat ervaring opgedaan bij diverse bakkerijen. Daarna was ik actief als baktechnisch adviseur bij een firma die zich specialiseerde in ovenbouw en bakkerij-installaties. Door mijn relatie met Ann-Sofie ben ik in de vlassector gerold, al was die me niet volledig vreemd: ik ben immers de zoon van een landbouwfamilie uit Poperinge.”

Was er nog twijfel om de stap te zetten?

Ann-Sofie: “Voor mijn achttiende wel, omdat het als vrouw alleen moeilijk zou zijn geweest om op termijn de zaak over te nemen. Hoe meer ik op het veld stond, hoe meer zin ik erin kreeg. Het is ook mijn interesse in de zaak die mijn ouders ertoe heeft aangezet om verder in Delinco te investeren. Samen met Jeroen

vertegenwoordig ik de vijfde generatie.”

Jeroen: “Het was altijd mijn ambitie om ooit mijn eigen baas te worden, maar dat hoefde niet per se in de bakkerijsector te zijn, zeker nu zelfstandige bakkers kreunen onder de concurrentie van de supermarkten. Ook het veeteeltbedrijf van mijn ouders verderzetten was niet mijn ambitie. Toen ik bij Ann-Sofie de passie zag om op termijn Delinco verder te zetten, was de keuze snel gemaakt. We hebben met Jalino nu onze eigen managementvennootschap opgericht, maar voor ons allebei draait het vooral om Delinco.”

Welke rol spelen jullie momenteel in het bedrijf?

Alexander: “Ik sta hoofdzakelijk in voor de productieopvolging. Mijn vader, Stéphane Vansteenkiste, leidt de zaak, maar het is wel de bedoeling dat ik in de toekomst de fakkel van hem overneem.”

Jeroen: “Sinds ik twee jaar geleden bij Delinco begon, probeer ik de stiel zoveel mogelijk in de vingers te krijgen door bij het hele proces betrokken te zijn. Ook voor mij is productieopvolging cruciaal, maar ik leer ook veel bij door in te springen als een van onze acht voltijdse medewerkers ziek of onbeschikbaar is. Tijdens de oogstmaand sta ik continu op het land.”

Ann-Sofie: “Dat laatste geldt ook voor mij. Die oogstmaand is de grootste charme van deze stiel. Daarnaast help ik

Vlvr Alexander Vansteenkiste, Ann-Sofie Decaluwé en Jeroen Moeneclay

(foto HOL)

de groei van het vlas mee opvolgen en assisteer ik mijn vader Erik Decaluwé bij de almaar complexere administratie.”

Waarom geloven jullie zo sterk in vlas als grondstof?

Ann-Sofie: “Vlas is al lang niet meer uitsluitend de belangrijkste grondstof van linnen. Er zijn de jongste jaren talrijke innovatieve toepassingen bijgekomen. Vlas wordt verwerkt in grondstoffen voor onder meer vliegtuigen, auto’s, tennisrackets, racefietsen, noem maar op. Bovendien is het een product dat idealiter in deze streek wordt gekweekt en in Europa terecht wordt gepromoot als een milieuvriendelijk product.

Vlas is ook een goed antwoord op de trend van ‘slow fashion’ en authenticiteit: mensen letten bij de keuze van hun kledij en voeding (lijnzaad wordt ingezet als ‘superfood’) steeds meer op de ecologische voetafdruk van producten.
Ann-Sofie Decaluwé

Alexander: “Productie van linnen blijft voor ons wel een belangrijke afzetmarkt. Heel wat mensen herontdekken tegenwoordig de unieke kwaliteiten van vlas: het is een heel sterk en licht materiaal, met dus een hoge graad van sterkte en stijfheid per eenheid gewicht, waardoor het een van de sterkste natuurlijke vezels op de markt is.”

Factor klimaat: welke uitdagingen kunnen de vlasteelt bemoeilijken?

Alexander: “De belangrijkste is zonder twijfel de opwarming van de aarde. Als het een maand niet regent in de volle bloeiperiode van het vlas, is dat nefast. Het is een gewas dat optimaal gedijt in een gematigd klimaat, zoals we dat op de as Frankrijk-België-Nederland historisch gezien altijd hebben gekend.”

Jeroen: “Hoe extremer de weersomstandigheden, hoe moeilijker de vlasteelt, zeker omdat vlas een heel korte groeiperiode heeft van maar circa honderd dagen. Als er in die periode iets verkeerd gaat, is er weinig marge om dat nog recht te zetten.”

Ann-Sofie: “We moeten inderdaad hopen dat het klimaat zich herstelt. Ook

onweders kunnen we in de groeiperiode missen als kiespijn, zeker als het gewas op dat moment de ideale lengte heeft. Vlas moet het, in alle opzichten, hebben van ons gematigd klimaat.”

Waarom hebben jullie je hart verloren aan de vlasteelt en -verwerking?

Jeroen: “Het is een proces met zoveel schakels, waardoor je altijd kan bijleren en continu naar betere manieren kan zoeken om het gewas te telen en te verwerken. Bepaalde verwerkingstechnieken waren vrij nieuw voor mij. Wat me ook frappeert, is dat de grond in Wallonië (waar Delinco vlas zaait) op een andere manier wordt bewerkt dan in de Westhoek, omwille van de andere grondsamenstelling.”

Alexander: “Het oogstproces is wat deze teelt zo mooi maakt. Ik kan er ook echt van genieten om simpelweg te kijken hoe het gewas bloeit.”

Ann-Sofie: “Op amper honderd dagen ontwikkelt dat kleine zaadje zich tot een volle plant. Ik verbaas me er soms nog altijd over hoe mooi vlas in bloei kan staan.”

Waarop willen jullie inzetten om de uitbouw van het familiebedrijf alle kansen te geven?

Alexander: "Ik hoop dat de vlassector zich verder mag ontwikkelen en dat we nog nieuwe toepassingen voor dit milieuvriendelijke product kunnen vinden, zodat de afname ook in de toekomst verzekerd blijft. Daarnaast hoop ik dat we de productieprocessen verder kunnen verbeteren. Dat is bevorderlijk voor de kwaliteit van het eindproduct en voor de werkomstandigheden van de medewerkers. Natuurlijk duim ik dat de klimaatproblematiek niet verergert, zowel voor de vlasteelt als voor de volledige wereldbevolking."

Jeroen: "Onder meer door het gebruik van gps-techniek kunnen we de teelt almaar preciezer controleren, waardoor we de productiviteit kunnen verhogen en onszelf tegelijk beter kunnen beschermen tegen de dalen die we onvermijdelijk zullen kennen. Door gebruik van moderne machines evolueert de teelt ook van een erg arbeidsintensieve klus naar een proces dat een aangenamer en gezonder (wegens stofvrij) werkklimaat toelaat. Dat is van cruciaal belang om de aantrekkelijkheid van de stiel te verhogen en jonge mensen te motiveren om een carrière als medewerker in een vlasteeltbedrijf uit te bouwen."

”

Ik hoop dat de vlassector zich verder mag ontwikkelen en dat we nog nieuwe toepassingen voor dit milieuvriendelijke product kunnen vinden.

Alexander Vansteenkiste

Vervaeke Fibre is vermoedelijk het oudste vlasbedrijf van België

“Vlas is ecologie avant la lettre”

Bart Vancauwenberghe, freelancejournalist

Vlas kent een immense revival. Antoine Vervaeke is een van de mensen die dat het best kan inschatten. Al veertig jaar staat hij met beide voeten in deze boeiende wereld, als vierde generatie van het vermoedelijk oudste vlasbedrijf van België: Vervaeke Fibre uit Kuurne, gesticht in 1892. De 61-jarige ondernemer exporteert vooral vlasvezels voor verwerking in sigarettenspapier en in bankbriefjes.

Antoine Vervaeke en vlas, het is een harmonieus huwelijk waarin de passie nog altijd hartstochtelijk opblaait. “Mijn grootouders aan beide zijden legden zich destijds al toe op verwerking van de lange vlasvezels voor textieldoeleinden. Na de Tweede Wereldoorlog, toen duizenden bedrijven op de klippen liepen, zijn we ons gaan toewijden op toelevering van de korte vezel voor de gespecialiseerde papierindustrie. Die doelgroep is anno 2019 nog geen sikkepit veranderd.”

Gemechaniseerd proces

De zaakvoerder van het in **Kuurne** gevestigde bedrijf weet dat veel West-Vlaamse bedrijven die hun wortels hebben in de vlasindustrie, na de Koreaanse oorlog (tussen 1950 en 1953) zich op andere niches gingen toewijden. Vervaeke Fibre – nog altijd gelegen op dezelfde locatie in Kuurne – hield altijd trouw vast aan het vlas.

Antoine Vervaeke: “We hebben vijf medewerkers die, met de hulp van een sterk gemechaniseerd proces, vlas sorteren, reinigen en bewerken.

Vervolgens worden de bewerkte korte vezels verkocht aan fabrikanten van sigarettenspapier (die voor een stabiele 70% van de omzet zorgen) en wordt het zelfs verwerkt in Amerikaanse geldbriefjes.

Ik zie de toekomst van vlas zeer positief in. De vraag overtreft het aanbod en er zijn niet meteen signalen die wijzen op een verandering van die tendens.

De huidige opmars van het vlas heeft veel te maken met economische veranderingen in **China en India**, die

belangrijke afzetmarkten vormen. Nadat het vlas vroeger in Chinese en Indiase spinnerijen werd verwerkt tot onder meer garen, werd het opnieuw wereldwijd geëxporteerd en kwam

lang geen uitzondering meer. Door de Chinese planeconomie is het geen garantie dat die tendens zal blijven duren, maar ik zie die opwaartse beweging niet snel stoppen. De grootste

(foto HOL)

een groot deel in West-Europa terecht. De levensstandaard in China is door de planeconomie evenwel dermate gestegen, dat je veel meer mensen hebt die tot de middenklasse behoren en die zich kwaliteitsproducten kunnen en willen veroorloven. Veel afgewerkte vlasproducten blijven dus hangen in de inheemse markt daar, een tendens die we destijds niet hadden zien aankomen. Het heeft ertoe geleid dat er ongeziene prijzen voor vlas worden neergeteld: 4.000 euro voor een ton lange vezel is al

driver van het vlas blijft de textielindustrie: zeker in tropische gebieden zijn ze fan van linnen hemden omwille van de zelfreinigbaarheid en de frisheid van dragen. Dat product is er trouwens ook uitgegroeid tot een statussymbool.”

Weefsel van grootmeesters

De opmars van vlas doet Vervaeke oprecht plezier, niet alleen om economische redenen. “Het vlasverhaal is fantastisch omwille van de traditie die deze streek met het vlas heeft, omwille

van de authenticiteit, maar zeker ook omwille van het milieuvriendelijke verhaal. Vlas was bij wijze van spreken al ecologisch, duizend jaar avant la lettre. In de middeleeuwen schilderden de grootmeesters op een weefsel van lijnwaad (oude naam voor linnen), terwijl lijnzaad voor de binding van de verf zorgde. Je ziet dat nu nog aan de glans op die schilderijen.

Het is geweldig dat, zelfs in periodes van laagconjunctuur, de kennis over de lange verwerkingsketen van vlas hier intact is gebleven en dat het product nu in talrijke nieuwe toepassingen wordt ingezet." Begin jaren '90 sprong ook Vervaeke Fibre even op die innovatietrein, maar lang duurde dat niet. "We leverden vlasvezel die verwerkt werd in toepassingen voor automotive, maar die sector eiste bepaalde garanties over stabiele, op termijn dalende prijzen. Die waarborg konden we hen onmogelijk geven, omdat je de evolutie van de kostprijs zelfs niet op één jaar kan sturen." De stijgende prijzen voor vlas deden de financiële omzet van het bedrijf groeien, maar de afzet in volume bleef stabiel. "Ach, ik til niet zwaar aan omzetcijfers. Omzet streelt alleen je ijdelheid, het draait vooral om de winst."

Opvolging?

Toen de vlaswereld circa 25 jaar geleden door een diep dal trok, speelde Antoine Vervaeke in op andere opportuniteiten. Daardoor heeft hij nu ook in het buitenland twee ijzers in het vuur. "Met Simex & Co, gevestigd in Duinkerke, specialiseren we ons in handel in tweedehands staalplaten. Nog in Noord-Frankrijk heb ik met Eurostockage & Gestion in Bergues een onderneming die zich toelegt op logistieke diensten. Toch zal ik vlasverwerking en -trading nooit laten vallen. Mijn twintigjarige **zoon Louis** werkt nu ook bij Vervaeke Fibre, maar het is nog koffiedik kijken of hij als vijfde generatie ooit het roer wil overnemen. Ik lig er, eerlijk gezegd, nog niet wakker van."

Het vlasverhaal is fantastisch omwille van de traditie die deze streek met het vlas heeft, dat is zijn authenticiteit.

Antoine Vervaeke

Spinnerijen zijn missing link in het Vlaamse vlasverhaal

Jan Bart Van In, hoofdredacteur

Het duurzame imago en het regionaal verankerde circuit van de vlasverwerking kent een hiaat: sinds 2013 wordt er in ons land geen vlagaren meer gesponnen. Deze activiteit (een cruciale schakel in het hele proces) is verplaatst naar Oost-Europa en vooral naar China en Indië. Is het echt niet langer haalbaar/rendabel om in Vlaanderen nog vlagaren te spinnen?

Vezelgaren spinnen is het machinaal ineendraaien van losse vlasvezels tot draad, die zo bruikbaar wordt in het daaropvolgende weefproces. Het spinnen van vlasvezels is een vitale schakel in de hele keten van de verwerking van dit edele gewas.

Vlaanderen kende een lange traditie in het spinnen van vlas, met roemruchte namen zoals de spinnerij **Vandeputte & Röthlisberger** (failliet in 2000) en **Etablis Stanislas Cock nv** (in vereffening in 2013), beide uit Lokeren. **La Société La Lys** uit Gent (met ooit 3.000 werknemers in het begin van de 20e eeuw) sloot reeds in 1960 de deuren.

In Kortrijk was **Linière de Courtrai** decennialang een naam als een klok in de sector. De onderneming startte in 1864 onder impuls van de familie Goethals en was op haar hoogtepunt, in de jaren '50 van de vorige eeuw, werkgever voor ruim 100 medewerkers. In de jaren '80 van de vorige eeuw kwam het bedrijf in problemen en strandde in september 1992 in een falings. Het jaar daarvoor was er nog een 50-tal medewerkers aan de slag.

Vlasverwerker Jos Vanneste nv uit Harelbeke nam vervolgens de spinnerijactiviteit van Linière de Courtrai over om ze op veel kleinere schaal verder te zetten.

CEO Alex Vanneste: "Die activiteit spitste zich toe op gespecialiseerd maatwerk in zeer kleine series. Daar was een

15-tal medewerkers bij betrokken, maar we kenden nogal wat economische werkloosheid. In 2013 heb ik deze kleine afdeling gesloten. Door de hoge loonkosten kunnen we immers geen standaard vlagarens meer spinnen in onze contreien. De nicheproducten die we toen nog maakten, werden door het verdwijnen van veel van onze klanten in Europa ook niet meer naar waarde geschat.

We hebben dan ook beslist om vanaf 2013 volledig in te zetten op onze kernactiviteit: vlasvezelproductie en handel in grondstoffen. Zo kopen we onder meer vlagarens aan bij klanten in Azië aan wie we vlasvezel verhandelen. We sluiten op die manier de cirkel." **Waarom is het niet langer haalbaar om in ons land vlas te spinnen terwijl er anderzijds wel nog een katoenspinnerij (European Spinning Group) met succes actief is in Zuid-West-Vlaanderen?**

Alex Vanneste: "Vlas verspinnen is veel arbeidsintensiever dan katoen verspinnen, omdat het spinprocedé nat is en veel minder automatisatie toelaat. Tegelijk is ook het volume te klein. Daardoor kan je dat bij ons niet rendabel maken."

West-Vlaamse aanwezigheid in Polen

Bart Vandamme, co-CEO van vlasweverij Libeco-Lagae uit Meulebeke, de grootste Belgische klant van de vlasspinnerijen, beaamt: "We kunnen de spinnerijen inderdaad niet langer meenemen in het verhaal van de lokale vlasproductie

in Vlaanderen, want op vandaag zijn er geen meer in ons land. Het verspinnen van vlas is vooral een Chinese en Indische aangelegenheid geworden omwille van de loonkost. De resterende (Oost-)Europese vlasspinnerijen kan

men jammer genoeg nog op één hand tellen. Wij werken met al deze Europese vlasspinnerijen.”

Een West-Vlaamse speler die wel nog actief is in de niche van de vlasspinnerij, is de familie Lambrecht uit Sint-Eloois-Vijve. **Spinnerij Lambrecht Gebroeders** nv vervaardigde tot begin 1998 nog vlasgarens in haar West-Vlaamse atelier, maar later dat jaar werd de productie overgebracht naar het dochterbedrijf in **Oekonek in Polen**. Die staat onder leiding van **Albrecht Lambrecht**, terwijl zus Elisabeth Lambrecht vanuit Sint-Eloois-Vijve het commerciële luik behartigt. Maar ook die activiteit staat onder zware druk,

want de jongste jaarrekening van de Belgische vennootschap (afgesloten eind september 2018) ging diep in het rood.

Liflax nv, de holding van de familie Libeert, de ondernemers achter weverij Libeco-Lagae, engageert zich, sinds begin april 2019, via een financiële injectie, voor het bestendigen van de spinnerij van Lambrecht in Polen. Dit uiteraard in functie van de continuïteit van de levering van grondstoffen aan Libeco en aan de overige Belgische en Europese weverijen.

Bart Vandamme: “De meeste Europese spinnerijen hebben het moeilijk om het hoofd boven water te houden. Zij

kunnen immers de recente uitzonderlijke stijgingen van de grondstof niet volledig doorrekenen in de garenprijs, waardoor hun marges zwaar onder druk staan. Daarbij hebben de meeste spinnerijen hun (goedkopere) voorraad reeds opgebruikt zodat zij nu volledig afhankelijk zijn van de huidige, ongunstige marktprijs. Wij duimen voor een goede oogst dit jaar, zodat de prijs van het vlas terug naar een aanvaardbaar niveau daalt. Er zijn alvast meer hectaren uitgezaaid en de weersomstandigheden waren tot nu toe gunstig voor een goede oogst.”

(foto Libeco)

(West-)Vlaamse vlasweverijen in beeld

De gratie van het Belgian Linen

Jan Bart Van In, hoofdredacteur

De (West-)Vlaamse vlasweverijen genereren als producenten van het wereldvermaarde Belgian Linen, een belangrijke toegevoegde waarde en uitstraling voor/aan onze binnenlandse vlaseconomie. Zes betrokken productiebedrijven bieden met hoogwaardige textielproducten weerwerk op een zeer competitieve internationale markt. Hun tewerkstelling zit in de lift.

Weven is het vervlechten van horizontale en verticale groepen van draden (in dit geval vlagaren) tot textiel-eindproducten. Dat gebeurt via hoogtechnologische weefgetouwen, die meestal 'made in West-Vlaanderen' zijn (Picanol en Van de Wiele).

De vlasweverijen vormen de laatste en zeer belangrijke schakel in de hele economische keten van de vlasverwerking. Ze vervaardigen een eindproduct (= linnen) met een hoge toegevoegde waarde. Linnen is in zijn productieproces wat meer arbeidsintensief dan andere textielcreaties. De vlasvezel biedt het linnen een unieke combinatie van eigenschappen: duurzaamheid, comfort en een rijke kleurenabsorptie. Het is zeer absorberend, pluisvrij en niet-allergeen. Kledingstukken gemaakt van linnen worden ook gewaardeerd om hun koelte en frisheid bij warm weer.

90% van het op de wereldmarkt gefabriceerde linnen is bestemd voor de textielmarkt en de rest gaat naar technische toepassingen: isolatiedoeken, autobekleding, sportuitrusting e.a. Binnen de textieltoepassingen zijn de grootste segmenten: kleding (60%), huishoudlinnen (15%), meubelbekleding, tafellakens, bedlinnen, raamdecoratie en wandtextiel (15%).

In de spits

De Vlaamse weverijen zijn vooral actief in de niches van het hoogkwalitatieve huishoudlinnen en de decoratieve (al dan niet luxueuze) toepassingen van linnen. Kledij uit linnen wordt in ons land (vooralsnog) niet meer vervaardigd.

Terwijl nogal wat textielbedrijven in West-Vlaanderen van de kaart zijn geveegd of met hun productie uitweken naar de lageloonlanden, houden de vlasweverijen hier stand. Meer nog: de laatste jaren

groeien ze gracieus mee in de spits van de hele vlassector.

Dat kan omdat ze niet meedoen aan de race van de massaproductie, maar wel op kleine schaal focussen op hoogwaardige nicheproducten in kleinere series. Design en innovatie zijn daarbij belangrijke troeven. Ze zijn tegelijk ook zeer exportgericht met een brede geografische spreiding, wat bijdraagt tot het reduceren van het afzetrisico.

Tabel 1 brengt de zes (West-)Vlaamse linnenfabrikanten in kaart. Het betreft vijf West-Vlaamse actoren en één bedrijf (**Nelen & Delbeke nv**) uit het Oost-Vlaamse Kruisem (de recente fusie van Kruishoutem en Zingem). Zuid-West-Vlaanderen is dus niet enkel het epicentrum van de vlasverwerking maar ook van de linnenproductie. De tewerkstelling bij deze eveneens kapitaalsintensieve bedrijven zit

Tabel 1: vlasweverijen in Vlaanderen anno 2018 rangschikking op basis van tewerkstelling

Naam	Locatie	Oprichting	Omzet/BM 2017 ⁽¹⁾	TEW 2017	TEW 2015	Invest 2016-2017
1. Libeco-Lagae nv	Meulebeke	1864	42.218.545	188	177	3.843.392
2. Deltracon bvba	Ingelmunster	1990	1.093.154	18	17	160.483
3. Nelen & Delbeke nv	Kruisem	1923	1.175.907	14	14	250.523
4. Verilin nv	Heule	1956	440.118	8	7	196.752
5. Sofacover bvba	Desselgem	2000	195.426	5	4	183.346
6. Flipts & Dobbels nv	Roeselare	1910	172.173	3	2,5	41.988
TOTALEN				236	221,5	4.676.484

Bron: jaarrekeningen Balanscentrale, Nationale Bank van België
De meeste bedrijven hadden bij afsluiting van deze tekst nog geen jaarrekening 2018 neergelegd.

(1) Enkel Libeco publiceert omzetcijfers, de overige bedrijven publiceren hun brutomarge. Dit zijn de inkomsten minus de kost van de grondstoffen, diensten en diverse goederen.

de jongste jaren terug in de lift: ze ging tussen 2015 en 2017 van 221,5 medewerkers (in voltijdse equivalenten) naar 236 jobs (+7%).

Net als bij de vlassers boogt de meerderheid van deze ondernemingen op een lange traditie. Tot in de herfst van 2018 was er in Vlaanderen nog een zevende vlasweverij actief: **Van Maele Weavers nv** (voorheen O.J. Van Maele) uit Tielt ging in vereffening in 2015, kreeg toen een doorstart via een nieuwe structuur, maar strandde finaal in een faillissement in oktober 2018. Het familiebedrijf, met wortels in het jaar 1906, produceerde als jacquard-specialist decoratief linnen, exporteerde voor 95% en was met 30 medewerkers in 2015 nog de tweede grootste linnenweverij in ons land.

Het goede nieuws is dat collega **Deltracon bvba** uit Ingelmunster (de nummer 2 in onze tabel) in januari

2019 de meeste weefgetouwen, het handelsmerk en drie medewerkers van Van Maele overnam. Zaakvoerder **Rudy Delchambre** van Deltracon versterkt hiermee zijn positie in deze nichemarkt. Het innovatieve karakter van deze sector blijkt onder meer uit het recente traject van Verilin nv uit Heule, die als vinnige speler (geleid door twee zeer gedreven dames) drie opeenvolgende jaren een toponderscheiding behaalde in de prestigieuze Henri van de Velde awards.

Barack Obama slaapt heerlijk **Libeco-Lagae nv** is met voorsprong de grootste speler in de sector van de Vlaamse linnenweverijen. De onderneming uit Meulebeke heeft meer medewerkers en realiseert wellicht ook meer omzet dan alle andere collega's samen. Deze marktleider tekent ook voor de grootste investeringsinspanning: 3,8 miljoen euro in de periode 2016-2018. Het bedrijf ontstond in zijn huidige

gedaante in 1997 uit de fusie van Libeco nv en Lagae Linnens nv, beide uit Meulebeke.

Libeco-Lagae is naar verluidt de grootste linnenproducent in Europa en zowel Barack Obama als Steven Spielberg slapen in lakens van deze West-Vlaamse topspeler. Zie ook de reportage op de pagina hierna.

De zes Vlaamse linnenproducenten spelen niet enkel soloslim. Ze bundelen qua internationale marketing hun krachten in **The Belgian Flax & Linen Association vzw**, die het exclusieve kwaliteitslabel '**Belgian Linen**' in het leven riep, beschermt en verder uitdraagt. Dit excellente promo-initiatief wordt ondersteund door sectorfederatie **Fedustria**.
www.belgianlinen.com

(foto Libeco)

Vlasweverij Libeco breidt verder aan een uniek verhaal

“Authenticiteit en ecologie boosten onze business”

Bart Vancauwenberghe, freelancejournalist

65 dansende weefgetouwen die met behulp van 195 voltijdse medewerkers dagelijks 15 kilometer hoogwaardig linnen produceren: welkom bij Libeco - Lagae nv. Het Meulebeekse familiebedrijf van de vijfde generatie vierde vorig jaar zijn 160ste verjaardag en was al die tijd loyaal aan het product vlas. Het bedrijf breidt dit jaar uit met een geautomatiseerd magazijn van 4.000 m².

Het hele proces, van het telen van vlas tot het weven van een hoogwaardig afgewerkt product, speelt voor weverijen zoals Libeco een cruciale rol.

Bart Vandamme, een van de twee CEO's: "Wij kopen het vlagaren in via spinnerijen – 85% van die leveranciers zijn Europees – en doen er twee dingen mee. Via **Libeco Fabrics** (goed voor 80% van de omzet) maken we er stoffen van voor fabrikanten van meubels, raamdecoratie, wandtextiel, schilderdoeken, doeken voor bedrukte stoffen en composietmaterialen, maar ook voor producenten van onder meer bed- en tafellinnen. Met **Libeco Home** maken we ook zelf afgewerkte producten zoals bed- en badgoed, plaids en tafellakens."

Bart Vandamme werd samen met **Didier Dejaegher** op 2 mei 2017 door Raymond Libeert (telg van de vijfde generatie) aangesteld om de continuïteit van het bedrijf te verzekeren. Geen van beiden is verwant met de aandeelhoudersfamilies Libeert of Lagae. Er zijn wel nog altijd familieleden in het bedrijf actief.

Natuurlijk karakter

Opvallend: terwijl heel wat spinnerijen en weverijen omwille van de hoge Belgische loonkosten hun productie destijds delocaliseerden, bleef Libeco altijd trouw aan de Meulebeekse roots én aan het vlas. "Het bedrijf heeft het moeilijk gehad toen synthetische vezels vanaf de jaren '60 hoogtij vierden. Ook

heel wat weverijen zijn toen op die kar gesprongen. De families Libeert en Lagae zijn altijd voor vlas blijven kiezen omwille van het natuurlijke karakter: het is een wat eigenzinnige vezel die onregelmatig en daardoor moeilijk te verwerken is, maar tegelijkertijd uniek is en een luxueus en tijdloos karakter uitstraalt door zijn eenvoud."

Dat Libeco al die tijd relevant is gebleven in de markt, dankt het aan de evolutie van het productengamma. "We zijn ons gaan specialiseren in de complexere weefsels, die we dankzij onze hoge efficiëntie en de historische knowhow in België konden blijven produceren. Op die manier konden we steeds meer toegevoegde waarde creëren. Net daarin schuilt ook het geheim van onze grotere omzet: we commercialiseerden anno 2018 niet meer meters dan in 2011 (3 miljoen), maar zagen ons zakencijfer wel stijgen van circa 33 naar 43 miljoen euro."

Revival

Het aantal voltijdse equivalenten bij Libeco steeg van 171 in 2011 naar 195 in 2018. Die stijging (+14%) is mee een gevolg van recente trends.

Bart Vandamme: "Het cyclische karakter is typerend voor de textielsector, maar we kunnen er niet omheen dat vlas en linnen sinds enkele jaren weer in de lift zitten. Dat komt door de duurzaamheidstendens: mensen zijn gevoeliger dan ooit voor de ecologische

identiteit van producten. Vlas scoort op dat vlak ijersterk omdat het noch

irrigatie, noch een hoge mate van pesticiden nodig heeft bij de teelt en alle onderdelen van de plant kunnen worden (her)gebruikt. Bovendien is het een natuurlijk afbreekbaar product dat zelf CO₂ opneemt. Bij Libeco wordt het sinds 2014 ook CO₂-neutraal geweven. In datzelfde jaar pionierden wij ook met onze collectie **100% biologisch linnen**. Rondleidingen leren ons dat ook jongeren wel pap lusten van dat interessante verhaal.

“Dankzij onze uitgebreide knowhow creëren we voor onze klanten meer dan ooit toegevoegde waarde en kunnen we

blijven investeren in de modernisering van ons productieproces.”

Nadat in de zomer van 2017 al twaalf gloednieuwe weefgetouwen van Picanol in gebruik werden genomen in de weefzaal, kocht het bedrijf recent een gesofisticeerde scheermolen aan, die erg nauwkeurig instelbaar is.

“Vanaf deze zomer nemen we ook, gefaseerd, een nieuw geautomatiseerd magazijn (4.000 m² groot, 13 m hoog) in gebruik, vooral voor opslag van garens en weefsels. Die inspanningen kaderen in de ambitie om voor onze klanten (95% export, in 65 landen)

hoogwaardige afgewerkte producten te blijven maken. Sowieso zullen we ook in de toekomst Meulebeke trouw blijven, want we kunnen nergens beter zitten: we zitten midden op de as tussen Caen en Amsterdam, die dankzij de bodemsamenstelling en de klimatologische omstandigheden de gedroomde biotoop blijft om vlas te telen en verwerken”, besluit Bart Vandamme.

www.libeco.com

“*Onze uitgebreide knowhow is een troef versus onze klanten.*
Bart Vandamme

(foto HOL)

Innovatieve en alternatieve valorisatiepiste voor de vlasindustrie

Vlasvezel versterkt kunststoffen duurzaam

Professor Frederik Desplentere, hoofd onderzoeksgroep ProPoLiS

Bart Buffel, onderzoeksexpert ProPoLiS

Sofie Deceur, onderzoeker/communicatie ProPoLiS

Samen met Noord-Frankrijk staat Vlaanderen in voor meer dan 80% van de wereldwijde productie aan hoogwaardige vlasvezels voor textieltoepassingen. Finaal worden deze vezels vooral gebruikt in hoog kwaliteitslinnen. De prijszetting van het textielvlas is echter erg gevoelig aan fluctuaties. Bovendien is ongeveer 10% van de jaarlijkse vlasoogst ongeschikt voor textieltoepassingen. Tegenover deze lokale vlasindustrie staat de kunststofproducerende industrie, die door de negatieve bijklank van plastics en de ongewenste belasting voor het milieu, meer dan ooit nood heeft aan duurzame oplossingen.

Door vlasvezels in te zetten als versterkingsmateriaal bij kunststoffen wordt tegemoetgekomen aan de twee bovenstaande uitdagingen: de Vlaamse vlasindustrie krijgt zo een alternatieve valorisatiepiste voor vlasvezels aangeboden. En een deel van de op aardolie gebaseerde kunststof wordt vervangen door een natuurlijk product dat geen negatief effect heeft op het milieu. Door een geschikt type kunststof te selecteren, krijg je bovendien een materiaal dat tot 100% biogebaseerd of bioafbreekbaar is. Deze nieuwe materiaalstroom biedt op zijn beurt nieuwe mogelijkheden aan de Vlaamse kunststofverwerkers.

In nauwe samenwerking met de Vlaamse vlas- en kunststofverwerkende industrie voert de onderzoeksgroep ProPoLiS (Processing of Polymers and Innovative Material Systems) van **KU Leuven Campus Brugge** sinds enkele jaren onderzoek uit naar nieuwe materialen en meer specifiek naar vlasvezelversterkte kunststoffen. Dit leidde tot de ontwikkeling van meerdere vlasvezelversterkte compounds die tot 99% biogebaseerd zijn.

Onderzoek naar samenstellingen met lange of continue natuurvezels

Aan KU Leuven werd het onderzoek naar vlasvezelversterkte composieten zo'n twintig jaar terug opgestart. Ten opzichte van andere natuurlijke vezels zijn vlasvezels lichter, hebben ze hogere eigenschappen en worden ze van nature in Vlaanderen geteeld in tegenstelling tot bamboe of sisal. Deze uitzonderlijke eigenschappen worden optimaal benut in lange of continue vezelversterkte producten. Vlasvezels kunnen in sommige toepassingen zelfs concurreren

met klassieke glasvezelversterkte composieten.

Aanvankelijk werden vlasvezels vooral met synthetische, thermohardende materialen gecombineerd. Vanuit wetenschappelijk oogpunt een evidente keuze, gezien de goede hechting tussen het hars en de vezels. Bovendien leiden dergelijke materiaalcombinaties tot producten met een bijzonder hoge performantie (zie *figuur 1*). Deze producten kunnen decennialang worden ingezet, zonder falen. Nadeel: ze zijn moeilijk recycleerbaar.

Figuur 1: producten uit lange vlasvezelcomposieten

Figuur 2: scooter uit vlasvezel en biogebaseerd hars

Wat met de duurzaamheid van deze materiaalcombinaties?

De duurzaamheid van lange vlascomposieten wordt grotendeels bepaald door het matrixmateriaal (= de lijm die de vezels samenhoudt). Je kan duurzamere materiaalcombinaties bekomen door natuurlijke grondstoffen te gebruiken (= biogebaseerd) of door het materiaal bioafbreekbaar te maken. Recent kwamen dan ook biogebaseerde thermoharders op de markt, al is het aanbod hierin nog steeds niet groot

(zie figuur 2).

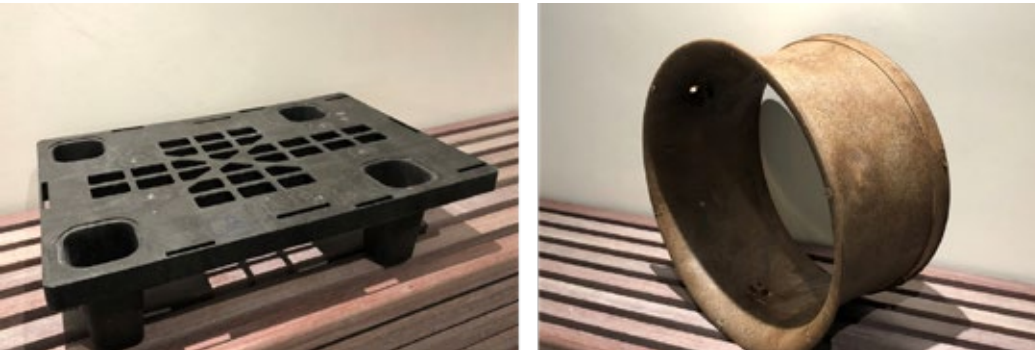
Daarnaast voert KU Leuven ook onderzoek naar biodegradeerbare materiaalcombinaties, in het bijzonder het controleren van de biologische afbraak. Het ultieme doel is om zo weinig mogelijk belasting na te laten voor de omgeving na gebruik van het ontwikkelde product en tegelijkertijd vroegtijdig falen tegen te gaan in een degraderende omgeving.

Onderzoek naar product-combinaties met korte vezels

Naast het onderzoek op lange vezels, startte KU Leuven recent ook met onderzoek naar korte natuurvezelproducten, waarin de vezels maximaal 1,5 cm lang zijn. Het matrixmateriaal bestaat hier uit thermoplastische kunststoffen die eenvoudig kunnen worden gerecycleerd.

Bij het verwerken van deze korte vezelcomposieten worden dan ook processen ingezet met een veel hogere graad van automatisatie, zoals spuitgieten of extrusie.

De graad van automatisatie legt echter beperkingen op het benutten van de intrinsieke eigenschappen van de vezels in de producten. De lengte-diameterverhouding van de vezel is hiervoor bepalend. Van zodra deze groter is dan 20 is er al een belangrijke verhoging in stijfheid. Zijn de vezels nog langer, dan wordt ook de sterkte beduidend opgedreven. Het grootste nadeel is de verlaging van de weerstand tegen impact. Toevoeging van de juiste additieven maakt dit evenwel aanpasbaar. Sinds 2011 voert ProPoLiS onderzoek uit naar het toepassen van korte vlasvezels in thermoplastische kunststoffen. Initieel onderzoek bestudeerde de compatibiliteit van de vlasvezel met een aantal veelgebruikte kunststoffen. Als belangrijkste onderzoeksresultaat werd de optimale vlasvezelafwerking vastgelegd. In een later stadium werd gezocht naar de samenstelling met een optimale mechanische prestatie. Het potentieel van de vlasvezel kwam duidelijk naar voren. Verschillende praktijktesten tonen aan dat je relatief eenvoudig een verdubbeling van de stijfheid kan bekomen door een beperkte hoeveelheid vlasvezels toe te voegen aan een thermoplastische kunststof. Bovendien is het niet noodzakelijk om grote wijzigingen aan het productontwerp door te voeren. Een doorgedreven optimalisatie van

Figuur 3: vlaspallet (i.s.m. Allibert) en instroomrand (i.s.m. Neaforma) uit korte vlasvezelversterkte kunststof

het productontwerp laat toe om de wanddikte met 30% te reduceren. Wanneer ook de afrondingen in een product worden geoptimaliseerd om interne spanningen te vermijden, kan een materiaal dat typisch 20% vlasvezelmateriaal bevat gemakkelijk 20% lichter zijn zonder aan mechanische performantie in te boeten (zie figuur 3). Belangrijk is ook dat de ontwikkelde vlasvezelversterkte kunststof eenvoudig kan worden verwerkt met het bestaande machinepark van de kunststofverwerkers. Er zijn slechts weinig maatregelen nodig om met een bestaand productieproces voor virgin materialen een goed product te realiseren. Bovendien laat het werk van ProPoLiS toe om de verwerking van het materiaal in nieuwe producten te ondersteunen met numerieke simulaties. Op deze manier wordt de time-to-market voor de Vlaamse bedrijven significant ingekort en worden meerdere trial & error-iteraties vermeden. Dergelijke casestudies maken deel uit van de kernexpertise van de onderzoeksgroep. Ook bij de kortevezelcomposieten wordt de stap gezet naar een meer **duurzame materiaalontwikkeling**.

Hoewel thermoplastische kunststoffen inherent beter recycleerbaar zijn, kan de duurzaamheid van de vlasvezelversterkte kunststof nog worden verhoogd. Ten eerste kunnen we gerecycleerde kunststoffen inzetten als matrixmateriaal voor de kortevezelkunststoffen. Op deze manier worden de eigenschappen van de recycelaatstromen verhoogd waardoor hun toepassingsmogelijkheden vergroten. Ten tweede kunnen we

biogebaseerde kunststoffen inzetten als matrixmateriaal. Er bestaan immers kunststoffen die bijvoorbeeld uit suikerriet worden gewonnen. Wanneer deze kunststoffen worden verstevigd met natuurlijk vlasvezels, krijg je een 100% biogebaseerde kunststof. Tot slot kunnen vlasvezels ook biodegradeerbare kunststoffen verstevigen. Met deze materialen zetten we de stap naar een volledig circulair materiaalgebruik, waarbij natuurlijke basismaterialen worden omgezet naar hoogwaardige kunststoffen. Deze laten zich finaal biologisch afbreken tot de elementaire bouwstenen die opnieuw kunnen worden ingezet (zie figuur 4).

De grootste uitdagingen bij deze volledig duurzame producten zijn de hoge kostprijs van de kunststofmaterialen en de mechanische performantie bij verhoogde temperaturen.

West-Vlaamse toepassingen

In de voorbije vijf jaar toonde het onderzoek van ProPoLiS het potentieel van vlasvezelversterkte kunststoffen aan. In samenwerking met de Vlaamse vlasindustrie (Algemeen Belgisch Vlasverbond ABV) werd een materiaal ontwikkeld dat een duidelijk duurzaam karakter combineert met erg interessante mechanische eigenschappen. Bovendien kan het materiaal worden ingezet zonder grote wijzigingen aan de verwerkingsmachines of matrijzen.

Op dit moment werken we aan de valorisatie van deze vlasvezelversterkte kunststoffen samen met Vlaamse bedrijven zoals Allibert, De Ster en Guru Plastics en ook West-Vlaamse bedrijven zoals **Isiplast** uit Dadizele, **Beologic** (Zwevegem), **Neaforma** (Oostende) en **Hit-Liners** uit Bellegem.

Naast de valorisatie worden ook de recycleerbaarheid, biocontent en de biodegradeerbaarheid verder onderzocht en aangepast. Op deze manier verhogen de inzetbaarheid en marktwaarde van het materiaal. De komende maanden en jaren zien er dan ook veelbelovend uit!

Contactinformatie:

frederik.desplentere@kuleuven.be
iiv.kuleuven.be/onderzoek/propolis

Figuur 4: gespuitsgiete producten op basis van korte vlasvezel en biogebaseerd materiaal (i.s.m. Guru Plastics en De Ster)

ISI Plast boort met vlas gerelateerde innovaties nieuwe markten aan

Uitkijken naar vlasversterkte weersbestendige zitbank

ISI Plast uit Dadizele wil zich als specialist in rotatiegegoten kunststof vormstukken in de markt onderscheiden als innovator en investeert daar fors in. In samenwerking met ProPoLiS, het Algemeen Belgisch Vlasverbond en het Kortrijkse ontwerpbureau A3/HIT-Liners bereidt het bedrijf de productie van een zitbank uit vlasvezelversterkte kunststof voor.

ISI Plast bvba is een van de vier West-Vlaamse bedrijven die inhaakt op het onderzoek van ProPoLiS (KU Leuven Campus Brugge - zie vorig artikel) rond de creatie van nieuwe producten en toepassingen van kunststof in relatie met vlasvezels.

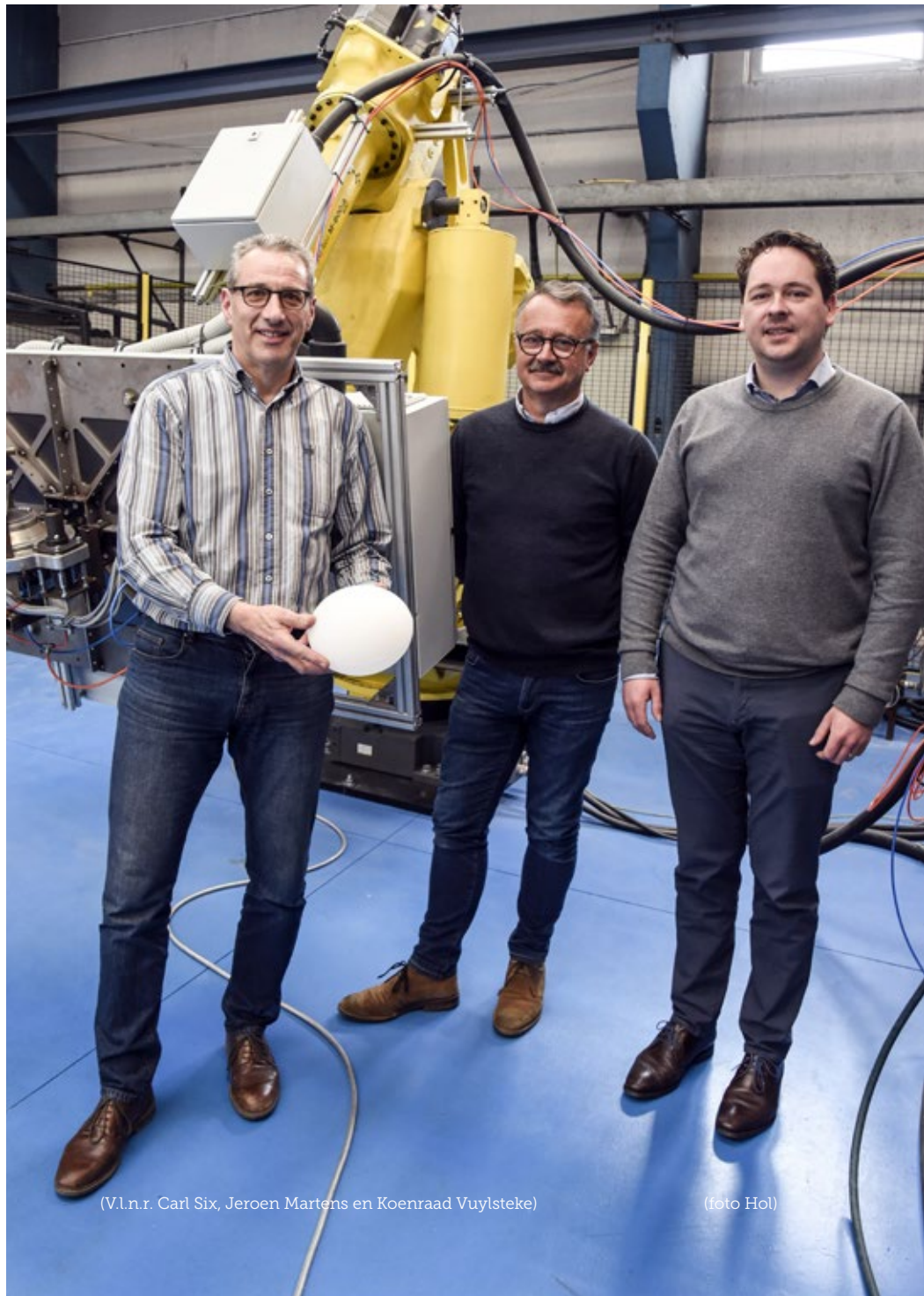
Oprichter-vennoot Carl Six klinkt enthousiast: "We geloven dat we hiermee nieuwe marktsegmenten kunnen veroveren en ook in het buitenland kunnen scoren."

In 2006 besliste Carl Six om een bestaande rotatiegieterij uit Dadizele over te nemen, omdat hij een rijk potentieel aan nieuwe toepassingen voor deze technologie zag. Rotatiegieten is een techniek die uitermate geschikt is voor de productie van holle voorwerpen in één bewerking, zoals vaten en tanks.

Carl Six: "Ik had het gevoel dat het mogelijk moest zijn om ook esthetische functionele producten voor nieuwe toepassingen te maken. We kozen ervoor om samen te werken met ontwerpers en produceren op maat van onze klanten. Ons cliënteel bestaat vooral uit Belgische bedrijven die vooruitstrevend zijn en ook het accent op vernieuwing leggen."

Drie vennoten

Zes jaar geleden kreeg Carl Six er een vennoot bij in de persoon van **Koenraad Vuylsteke**, die vroeger een spuitgieterij runde met zijn broers, maar dat bedrijf ondertussen had verkocht. In 2018 kwam er met **Jeroen Martens** een

(V.l.n.r. Carl Six, Jeroen Martens en Koenraad Vuylsteke)

(foto Hol)

derde partner aan boord. Martens en Six focussen zich op het commerciële luik met de klemtoon op productinnovatie, terwijl Vuylsteke de supervisie over de productie op zich neemt. "Vroeger deden we ook een beroep op twee mensen van maatwerkbedrijf Mariënstede, maar door veranderingen in de workflow is dat voorlopig niet meer nodig", legt Koenraad Vuylsteke uit.

De innovatiefocus van ISI Plast is gericht op concrete vragen vanuit de markt.

Jeroen Martens: "Zo kregen we een aantal jaar geleden de vraag of we geen vormstukken konden maken op basis van andere materialen dan polyethyleen (PE), dat historisch gezien altijd als basismateriaal voor rotatiegieten fungeerde. Samen met kenniscentra en universiteiten gingen we op zoek en kwamen we op het spoor van vezelversterkte kunststoffen. Zo werd duidelijk dat het mogelijk was om PE ook met vlasvezel te mengen."

Grote zitbank in 2020

Allesmaal goed en wel, maar de praktijk bleek minder evident. "Vlasvezelversterkte kunststof gedraagt zich heel anders dan traditionele PE: het is kritischer in de verwerking, wat een uitdaging vormde voor ons bestaand machinepark. Daarom hebben we aanzienlijk geïnvesteerd (meer dan een half miljoen euro) in een robotgestuurde installatie die dat wel kan en ook andere mogelijkheden biedt naar het gebruik van technisch kritische materialen zoals polycarbonaat (PC) en polyamide (PA)", verklaart Carl Six.

De nieuwe installatie is sinds vorig jaar in gebruik en produceerde onder meer al verlichtingsarmaturen in PE en in polycarbonaat (PC). Met behulp van verschillende testmatrizen bekijken ze bij ISI Plast nu het potentieel van onder meer houtvezel- en vlasvezelversterkte kunststof. "Daarvoor werken we samen met de onderzoeksgroep ProPoLiS van KU Leuven Campus Brugge en het designbureau A3/HIT-Liners uit Kortrijk

aan de productie van een grote zitbank uit vlasvezelversterkte kunststof. Zo definiëren we hoe gedetailleerd we kunnen gaan in het ontwerp van de zitbank en analyseren we onder meer de weersbestendigheid voor gebruik buiten. Als alles volgens plan verloopt, kan de zitbank vanaf begin 2020 gecommmercialiseerd worden. Het zou leuk zijn mocht dit product ook in Texture een mooi plaatsje kunnen krijgen", vult Jeroen Martens aan.

ISI Plast werkt ook de contouren van andere projecten uit, die momenteel nog in ontwikkelingsfase zijn. "Om met dergelijke innovaties te kunnen doorbreken, heb je enkele sprekende referenties nodig die klanten kunnen overtuigen. We zijn er rotsvast van overtuigd dat we met deze aanpak stijlvolle en multifunctionele producten

kunnen maken voor de decoratiemarkt, meubilair voor binnen en buiten, verlichtingsarmaturen, speelgoed,... Zeker omdat de range aan materialen breder wordt en we daardoor nieuwe toepassingen kunnen realiseren. We geven onszelf vijf jaar om, naast onze bestaande business voor hoofdzakelijk industriële klanten, op die manier nieuwe deuren te openen. Met een gemiddelde groei van 10%, die vorig jaar een omzet van 1,1 miljoen euro opleverde, zitten we in elk geval op het goede spoor", besluit Carl Six.

www.isiplast.be

Beologic: een tweede leven voor vlasleem

Ook bij Beologic/Innologic uit Zwevegem zijn ze perfect in staat om vlasresten te integreren in composietmaterialen.

Bedrijfsleider Marc Thometschek: "De vraag naar dergelijke producten is momenteel niet zo hoog, maar dat zou in de toekomst snel kunnen veranderen als meer ondernemingen werk maken van een bewustere aankooppolitiek, met een sterkere focus op natuurlijke materialen. We hebben in het verleden al regelmatig samengewerkt met lokale boeren, om te analyseren wat er zoal mogelijk is met dit gewas. Ook vlasleem (het omhulsel van vlas) kunnen een versterkend karakter geven aan composietmaterialen en bovendien voor een natuurlijke look zorgen. Wat momenteel dus nog een nicheproduct is, heeft zeker het potentieel om op termijn uit te groeien tot een volwaardige oplossing voor ondernemingen die willen innoveren met producten die de perfecte kruisbestuiving vormen tussen kunststof en natuurlijke materialen." Zie ook pagina 48.

NeaForma

NeaForma nv uit Oostende, zusterbedrijf van **Orac nv** (familie Taillieu), produceert kwalitatieve kunststofoplossingen van 20 g tot 20 kg voor en met industriële partners. Het team van manager Marc Parrein deed praktijktesten rond het eventuele gebruik van vlasvezels in de productie van kunststof behuizingen voor ventilatoren.

Marc Parrein: "We kwamen evenwel tot de vaststelling dat vlasvezels zich moeilijk lenen in grotere kunststofconstructies omdat er zich dan een probleem stelt met het drogen van de kunststof. Vlasvezel is dus meer geschikt voor kleine toepassingen. Voorlopig gaan we bij NeaForma niet verder met de implementatie van vlasvezel in onze producten."

Texture vertelt het vlasverhaal op een interactieve manier

De Wonderkamer van de Leiestreek

Zuid-West-Vlaanderen is historisch vergroeid met en gegroeid door de vlasindustrie. Texture, het in 2014 heropende museum over Leie en vlas, dompelt bezoekers op een beklijvende manier in die wereld onder. "De sterke interactie met het historische bedrijvennetwerk en met de sectororganisaties maken dat dit nog altijd een museum voor en door vlassers is", zegt conservator Sylvie De Coster. Texture verwelkomde vorig jaar 21.000 bezoekers.

Het Nationaal Vlas-, Kant- en Linnenmuseum bestond al sinds de jaren '80 op 't Hoge in Kortrijk. Het begon toen als een privéinitiatief met eigen financiering in de Beeuwsaerthoeve, waar het vlasverhaal op een heel nostalgische en romantische manier werd verteld.

Conservator Sylvie De Coster: "Toen in 2010 werd vastgesteld dat het aantal bezoekers bleef dalen en het verhaal eigenlijk niet meer geactualiseerd was, ging de Stad op zoek naar een oplossing. De nieuwe locatie werd een voormalig vlasverzendhuis aan de Leie, dat ooit nog eigendom was van het Britse Linen Thread Company en in de Eerste Wereldoorlog zowaar nog fungeerde als duivengevangenis."

Rode draad

Sylvie De Coster is een historica uit Halle, die na haar studies moderne geschiedenis en met ervaring in projecten rond hedendaagse kunst (Beaufort, Europalia) eind 2013 aan boord kwam van Texture. Ze zag meteen het rijke potentieel van het gebouw en de geschiedenis: "In dit gemoderniseerde museum blijft vlas de rode draad van ons verhaal, maar we linken dat aan het Zuid-West-Vlaamse ondernemerschap dat ook in andere industrieën zo prominent aanwezig is."

In drie intelligent opgebouwde kamers voelt de bezoeker op een leuke manier de hartslag van de vlassector.

*In Texture linken we vlas aan het Zuid-West-Vlaamse ondernemerschap.
Conservator Sylvie De Coster*

“Waar het vroegere museum nogal gefocust was op de technische bewerkingen, ligt de klemtoon bij ons op beleving. In de **Wonderkamer** (gelijkvloers) vertrekken we vanuit het heden en tonen we de mensen in welke producten vandaag nog allemaal vlas is verwerkt. Het is een soort interactief labo waar ze zelf allerlei dingen kunnen uittesten. Zo zien ze bijvoorbeeld dat vlascomposiet wordt gebruikt in moderne racefietsen, maar ook in veevoeders, olie en zelfs dollarbiljetten.”

Innovatief textiel

Op de eerste verdieping wordt in de **Leiekamer** het vlasverhaal ingebed in een bredere economische context. “Door gebruik van multimedia en digitale toepassingen tonen we hoe de Leiestreek met vallen en opstaan uitgroeide van een agrarische regio tot het Texas van Vlaanderen. Het is een fascinerende geschiedenis met denkers, durvers en doeners in de hoofdrol.

In de **Schatkamer** (tweede verdieping) laten we mensen talrijke kwalitatieve afgewerkte producten zien, zoals damast en kant. Omdat we over een collectie van liefst 26.000 stukken beschikken, zorgen we hier regelmatig voor afwisseling.

Zo presenteren we in het najaar van 2019, in samenwerking met het Modemuseum uit Antwerpen, de expositie ‘Stoffen snijden, grenzen doorbreken’. Daarin komt de rol van textiel en kledingstukken in vrouwelijk verzet en emancipatie sterk naar voor. Om de drie jaar plannen we ook een grotere tentoonstelling. In 2020 zullen we

daarbij focussen op nieuwe toepassingen rond innovatief textiel, dat is uitgegroeid tot een van de sterktes van deze streek.”

Dankzij de open, transparante structuur die **noAarchitecten** integreerde in het gebouw, vormt **Texture** één geheel met Kaffee Damast, dat de vlasroots van de streek in de verf zet door de aankleding van de ruimte. Het café omarmt de

geschiedenis, met in het midden een grote boekentafel met talrijke publicaties over vlas. Zie ook volgende pagina.

Texture in cijfers

Texture maakt deel uit van de **vzw Stedelijke Musea Kortrijk**. Een vijftal jaar geleden besliste de Stad om de afdelingen musea en erfgoed te bundelen. Dat laat professionalisering en specialisatie toe: de Stad draagt de kosten voor de infrastructuur en het personeel en organiseert de facilitaire diensten. Ook zaken zoals collectiebeheer of marketing zijn gemeenschappelijk georganiseerd. Per museum zijn twee mensen voltijds bezig met de inhoudelijke invulling.

De werking wordt verder ondersteund door 35 medewerkers (15,8 VTE) van het team Musea en Tentoonstellingen van de Stad Kortrijk.

Texture ontving in 2015 en 2018 telkens **21.000** bezoekers. 2016 en 2017 waren topjaren, met respectievelijk 26.500 en 23.000 bezoekers. 2016 springt eruit omdat Texture toen het kloppend hart was van het stadsprogramma van **Biennale Interieur**. Het museum werkte in 2018 met een budget van 170.000 euro, dat bestaat uit een jaarlijkse toelage van de Stad en een werkingssubsidie van de Vlaamse Overheid, aangevuld met eigen inkomsten uit tickets, publiekswerking, museumshop, zaalhuur, sponsoring en projectsubsidies.

www.texturekortrijk.be

(foto HOL)

Kaffee Damast baadt in jazzy vlassfeer

Op de bijzondere plek waar het vlasmuseum Texture de bezoekers onderdompelt in de historische en hedendaagse vlasbeleving, breien Cindy Monnens en Luc Delobelle met het geïntegreerde Kaffee Damast aan een stemmig en goed doordacht horecaconcept.

Toen Texture in de steigers stond, schreef de Stad ook een concessie van negen jaar uit voor de uitbating van een in het gebouw geïntegreerd café. Na twee rondes wonnen **Cindy Monnens** en **Luc Delobelle** het pleit met een concept van food, drinks, fun en jazz, waar streekgerechten en -producten de eerste viool spelen en waar bijvoorbeeld ook met lijnzaad (vlasproduct) wordt gewerkt. De aankleding van het etablissement (spanplaten en gordijnen waarin vlas is verwerkt) is eveneens een speelse knipoog naar het gewas dat in Texture centraal staat. Daarnaast refereert ook de naam naar een Kortrijkse specialiteit: damast is een weeftechniek op een van (half)linnen gemaakte stof waarbij tekeningen worden aangebracht op een achtergrond van dezelfde kleur. Het museum en café zijn ondergebracht in een industrieel pand, het interieur is daar volledig op aangepast. Cindy Monnens: "We wilden eenheidsworst vermijden en kozen daarom voor veel diversiteit in de stoelen en tafels om een vintage-look te creëren. Dat trekken we zelfs door tot in de glazen. De Stad hielp de kosten van het interieur dragen, maar we investeerden ook in een moderne keuken."

Diversificatie in cliënteel

"Toen we opstartten, bestond ons cliënteel voor circa 70% uit museumbezoekers, maar we wilden meteen een bredere doelgroep bereiken. Met initiatieven zoals een paaseierenraap, brunches voor moeder- en vaderdag, sinterklaasfeestjes en maandelijks jazzoptredens, trekken we mensen van allerlei pluimage én kinderen aan. Die aanpak werkt: vandaag vormt de

instroom van het museum nog zowat 30 à 40% van onze klanten. De rest komt specifiek voor Kaffee Damast en leert via ons ook het museum kennen. Dat zorgt voor een leuke interactie en samenwerking: als het museum iets organiseert, zijn wij de vaste cateringpartner om hen te ondersteunen." Cindy Monnens werkt al zowat haar hele leven in de horeca. "Ik begon als jobstudent in restaurants, hielp later in een cocktailbar aan het station en baatte ook een tijdje Ahoi (boot & breakfast) uit. Toen deze kans op mijn pad kwam, heb ik die met beide

handen gegrepen." Luc Delobelle, Cindy's venoot, is tevens zaakvoerder van Sortindus uit Kortrijk, dat optische sorteermachines voor de groente-industrie verdeelt.

Bij Kaffee Damast werken vier VTE's, aangevuld met een parttime medewerker en een aantal studenten en flexi-medewerkers.

Cindy Monnens: "Zoals in elke horecazaak is er ook bij ons wel wat

“
**Kaffee Damast:
We hebben een prima
interactie met
museum Texture.
Cindy Monnens, zaakvoerder**

(foto HOL)

verloop, maar dankzij de openingsuren moeten onze mensen maximaal negen avonden in de maand werken, wat de werk-privébalans ten goede komt. Binnen kunnen 110 mensen zitten, buiten 60 à 70 op ons zonovergoten terras. Eenmaal de Stad het plein heeft heraangelegd, willen we dat terras fors opwaarderen, eventueel in samenwerking met Designregio Kortrijk. In elk geval zijn we tevreden over de bezettingsgraad."

www.kaffeedamast.be

100 jaar Algemeen Belgisch Vlasverbond in 2020

Jan E. Sijnave, directeur ABV vzw

In 2020 viert het Algemeen Belgisch Vlasverbond vzw, de beroepsorganisatie van de vlassector, met zetel in Kortrijk, zijn 100e verjaardag. Dat gaat niet onopgemerkt voorbij.

Na de Eerste Wereldoorlog begonnen veel vlasondernemers te beseffen dat zij zich moesten verenigen om hun gemeenschappelijke belangen te behartigen. Om meer inspraak te krijgen in de politieke, sociale en economische milieus van die tijd, maar ook de spreuk indachtig: alleen gaan we misschien sneller, maar samen komen we veel verder.

Enkele verlichte geesten staken eind mei 1919 de koppen bij elkaar. Initiatiefnemers waren onder meer E.H. Jonckheere, medepastoor in Wevelgem en H. De Gryse, vlasondernemer. Onder hun

geestdrift en enthousiasme ontstond de Belgische vlasfederatie (toen nog het Vlasbazenverbond genoemd). Klaar voor het eerste volledige werkingsjaar 1920.

'Fast forward' naar 2019, op de drempel van een volgende eeuw voor de Belgische vlasfederatie en vele (vlassers-)generaties verder. De federatiegedachte is in de Belgische vlassector nog steeds brandend. De millennialgeneratie bedrijfsleiders maken hun opwachting. Fenomenen als een verdere productieautomatisering, precisielandbouwtechnieken, drones, big data en dergelijke meer, bieden onze sector nieuwe hefboomen maar ook nieuwe uitdagingen.

Leden zijn nu ook 'lid' – meer dan ooit – als wissel op de toekomst. De huidige leden zijn nu mede-creators van allerlei nieuwe initiatieven, gefaciliteerd door hun federatie.

Vlas en linnen hebben bovendien op de markten de wind in de zeilen door de vraag naar lokale, eerlijke, authentieke en duurzame materialen.

100 jaar ABV zal in 2020 niet onopgemerkt voorbijgaan. We plannen in dit jubeljaar geen alleenstaand 'event', maar een echt eeuwfeestjaar. Jaarlijkse events zullen ook worden 'gepimpt' op de 100e verjaardag, afgewisseld met unieke events. Uiteraard worden onze lokale partners (Texture, Inagro,...) hierbij maximaal betrokken, net als de lokale en provinciale besturen.

Er komt ook een jubileumboek met als werktitel: '100 jaar ABV, klaar voor de volgende eeuw'.

Een duurzame sector ten dienste van een duurzaam gewas!

www.vlasverbond.be

Inagro als partner in/van de vlasteelt

Satelliet houdt vlas in de gaten

Lies Willaert, onderzoeker akkerbouw-graangewassen bij Inagro

Inagro, het onderzoeks- en adviescentrum voor land- en tuinbouw in West-Vlaanderen, is al vanaf de oprichting in 1956 nauw bij de vlasteelt betrokken. Inagro startte trouwens als Centrum voor Nijverheidsteelten, met als belangrijke doelstelling om alternatieven te bieden voor de achteruitgang van de vlasteelt. Door de jaren heen zijn de onderzoeksthema's en prioriteiten veranderd.

Het onderzoeksprogramma vlas van **Inagro** wordt jaarlijks uitgewerkt in overleg met het **Algemeen Belgisch Vlasverbond (ABV) vzw**. De focus varieert in functie van de noden van het moment. Thema's die jaarlijks terugkomen zijn rassenonderzoek en geïntegreerde gewasbescherming. Belangrijk aandachtspunt hierbij is de harmonisatie van de erkenning van gewasbeschermingsmiddelen tussen de drie vlasproducerende landen Frankrijk, België en Nederland.

Innovatie en precisielandbouw

Naast de eerder klassieke onderzoeksthema's komen ook innovatieve thema's aan bod. Zo gebeurt er onderzoek naar het gebruik van vlasvezels in technische toepassingen, zoals composietmaterialen. Natuurlijke vezels zoals vlas kunnen in dergelijke composietmaterialen gebruikt worden als alternatief voor bijvoorbeeld glasvezels. In het Interreg-project Biocompal zoekt Inagro uit wat de invloed is van de rassenkeuze en de teelttechniek op de kwaliteiten van de vlasvezels met het oog om deze te gebruiken in composietmaterialen.

Een ander innovatief thema is precisielandbouw. Via de Operationele Groep Flaxsense wordt uitgetest of satellietbeelden een meerwaarde kunnen betekenen voor de vlastelers. Door gebruik te maken van gewas-sensing met satellietbeelden, kunnen vlastelers beslissingen onderbouwen met toegevoegde informatie. Informatie kan

op die manier verzameld worden voor verspreide percelen en het stelt vlastelers in staat om vanop afstand gemotiveerde managementbeslissingen te nemen voor hun percelen.

Het onderzoeksprogramma van Inagro wordt waar mogelijk ook afgestemd met de onderzoeksprogramma's uit de buurlanden Frankrijk en Nederland. In het West-Europese vlasteeltgebied komen nagenoeg dezelfde rassen voor en zijn de teelttechniek en bijhorende problemen nagenoeg dezelfde. In functie van bodem- en weersverschillen en onderlinge interacties is een regionale spreiding van het proefveldwerk gewenst, maar is onderlinge afstemming zeker een pluspunt.

Een voorbeeld van dergelijke grensoverschrijdende aanpak is

het Interreg-project **Pathoflax**. In dit project wordt een oplossing gezocht voor de beheersing van de schimmelziekte *Verticillium* die tot heel wat opbrengstverliezen kan lijden. Door een samenwerking van verschillende partners uit zowel Vlaanderen, Wallonië als Frankrijk, willen we komen tot een duurzame beheersingsstrategie voor deze schimmel.

Inagro heeft proefvelden rond deze verschillende thema's in praktijkpercelen op een drietal locaties. Samen met het ABV organiseert Inagro voorlichtingsactiviteiten voor de vlassector, zoals proefveldbezoeken en studievergaderingen. Daarop komen proefresultaten en andere relevante onderwerpen aan bod.

www.inagro.be

(foto Inagro)

Matthias Vandenbussche (Public Minds):

"Een goede klantenfocus is belangrijk"

Nick Vanderheyden, freelancejournalist

Data driven inzichten zijn niet enkel weggelegd voor mastodonten. Dat bewijst Public Minds uit Izegem. Deze start-up richt zich met onderzoek, analyse en advies tot bedrijven en lokale overheden. Welk parcours doorliep oprichter Matthias Vandenbussche en welke waren zijn uitdagingen, drempels en meevallers?

Public Minds, opgericht als commanditaire vennootschap in oktober 2016, focust op tevredenheidsonderzoek bij medewerkers en klanten,

haalbaarheidsstudie, marktonderzoek,... Deze start-up heeft de ambitie om inzichten te bieden op maat van de onderneming of organisatie. Deze

inzichten vormen een goede basis voor het nemen van gefundeerde beslissingen. Public Minds is het geesteskind van **Matthias Vandenbussche**, die eerder ervaring verwierf bij onder andere Universiteit Antwerpen, **West-Vlaamse Intercommunale WVI** en CC Consult uit Brussel. De prille ondernemer combineert een sterk geloof in het belang van onderzoek bij het nemen van beslissingen met een passie voor data. "Ik merk dat heel wat kmo's en lokale overheden wel brood zien in marktonderzoek, maar twijfelen over de haalbaarheid. Nochtans is marktonderzoek maatwerk. We verzamelen en analyseren (klanten)feedback, en vertalen dit in richtinggevend advies. Zodat gefundeerde keuzes worden gemaakt en er waar nodig wordt bijgestuurd, geanticipeerd op veranderende behoeften en gewerkt aan een nog betere beleving."

Omgaan met uitdagingen

Public Minds draaide in 2018 een omzet van circa 150.000 euro en stelt, naast de zaakvoerder, nog één persoon tewerk. De belangrijkste uitdagingen in het groeitraject zijn het scherpstellen van financiële doelstellingen, het afbakenen en prospecteren van de juiste doelgroepen, en het omgaan met (freelance) personeel.

Matthias Vandenbussche: "Niet iedereen staat open voor onderzoek en klantenfeedback. Daarom is het voor ons belangrijk om de juiste doelgroepen af

”

Het is belangrijk om de juiste doelgroepen af te bakenen. Wie willen we bereiken en vooral: wie niet?

Matthias Vandenbussche

(foto Nick VDH)

te bakenen. Wie willen we bereiken en vooral: wie niet? Op eenmanszaken en multinationals bijvoorbeeld, zetten we momenteel niet in."

Om meer inzichten te verkrijgen, sloot Vandenbussche aan bij de startersplatforms Bryo (Voka West-Vlaanderen) en Start&GO van de POM West-Vlaanderen.

"We leren er van elkaar en worden aangemoedigd en geprikkeld door gevestigde waarden. Een meerwaarde van Bryo was bijvoorbeeld het leren omgaan met cijfers en het leren nadenken over budgettering en tijdsbesteding. Zo verwerf ik via nacalculatie inzichten over waar de grootste marges liggen. Via **Start&GO** kon ik voordelig kantoorruimte huren in Ondernemerscentrum Roeselare en ik werd door hen begeleid via groepssessies en individuele gesprekken. Hierdoor ga ik

doordachter tewerk en werk ik strategisch naar diverse sectoren toe.

Momenteel zijn we voornamelijk actief voor steden en gemeenten. Hun meerjarenplan moet binnenkort klaar zijn en wij bieden ondersteuning in het nagaan van prioriteiten bij inwoners en ondernemers. Eenmaal deze piekperiode voorbij is, gaan we focussen op de privésector. Want als ondernemer moet ik rekening houden met de factor personeelskost en de nood aan uitbreiding. Marketing en prospectie zijn daarbij belangrijke hefboomen. Door nu al na te denken over het najaar 2019 en het voorjaar 2020, wens ik een inspirerende en uitdagende werkomgeving aan te bieden aan mijn medewerkers. In piekmomenten vangen we het meerwerk op met freelancers. Het juiste moment vinden om een nieuwe medewerker aan te trekken is een cruciale kwestie. In een aanwerving kruipt heel wat opleiding, waardoor de nieuwe collega pas na een inwerkperiode rendabel kan zijn."

Investeren in tools

De corebusiness van Public Minds ligt bij advies- en dienstverlening. Daarnaast zet de onderneming in op de ontwikkeling van laagdrempelige tools. "Samen met een softwarebedrijf ontwikkelden we de klantenmonitor. Dit is een modulair softwarepakket dat een systematische en snelle manier biedt om klantenfeedback binnen te krijgen en te analyseren. Aangezien het modulair is opgevat, gaat het om een instap- en budgetvriendelijke dienst.

Daarnaast lanceerden we eerder twee tools op maat van lokale overheden: kiesmee.be en het inwonerspaneel. Beide zijn laagdrempelige tools, waarmee inzichten worden verworven over de prioriteiten van de inwoners. Dergelijke tools, naast onze expertise, geven ons voldoende kennis, middelen en overtuigingskracht om ons groeipotentieel waar te maken."

www.publicminds.be

Karliën ↗

Maakt culinaire maaltijdsalades sinds 2016
Yolomi

Bernard

Motorambulancier sinds 2016
Medi-Moto

Groeien en ondernemen in West-Vlaanderen

Bedenker van gezelschapspel
Student-ondernemer sinds 2018
Memoro

Bavo ↗

Registreer je snel op
www.startandgo.be

POWERED BY
POM
maakt werk van West-Vlaanderen

OCWEST
STIMULEERT ONDERNEMERSCHAP

Partners

Beologic geeft kunststofproducten esthetische meerwaarde

“Duurzaamheidsfocus doet onze business verder groeien”

Bart Vancauwenberghe, freelancejournalist

Afval is een grondstof. Vanuit die filosofie zoekt Beologic nv sinds 2000 voortdurend naar oplossingen om restproducten een tweede leven te geven in nieuwe toepassingen, waardoor het voor steeds meer bedrijven in de praktijk haalbaar wordt om cradle-to-cradle te werken. Oprichter en zaakvoerder Marc Thometschek weet zich in zijn missie gesteund door nieuwe Europese wetgeving op wegwerpartikelen.

Beologic uit Moen (Zwevegem), werd in 2000 opgericht als een spin-off van het inmiddels gestopte houtrecyclagebedrijf **Nacospan** uit Harelbeke. “Zaakvoerder Dimitri Naesens was een jeugdvriend van mij”, legt bedrijfsleider **Marc Thometschek** (43) uit. “Hij had een stand nodig om Beologic, op dat moment een merk van gekleurde boomschors, te presenteren op een beurs voor de tuinsector. Na een brainstormsessie beslisten we om samen op zoek te gaan naar nieuwe afzetmogelijkheden voor houtafvalstromen die niet inzetbaar waren voor de spaanplaatindustrie. De doelstelling was het revaloriseren van minuscule hout- en vlaslemenvezels voor het opwaarderen van kunststofproducten. Uiteindelijk legden we de focus op compounds voor houtcomposiet en heb ik het bedrijf overgenomen.”

Deceuninck

Marc Thometschek: “De initiële ambitie was om dergelijke grondstoffen te gebruiken voor kunststofpaletten, met het doel om voor die productie minder kunststof nodig te hebben. Uiteindelijk bleek onze aanpak vooral heilzaam voor de extrusiemarkt. Onder meer Deceuninck rekende op ons om de samenstelling van de compounding voor hun plankenproductie te optimaliseren. Uiteindelijk werd die technologie dermate volwassen en de volumes zo groot, dat Deceuninck dit implementeerde in hun verticaal

(foto HCL)

geïntegreerde productie en onze rol in dit verhaal circa vijf jaar geleden eindigde.” Geen nood, want vandaag heeft Beologic heel wat meer pijlen op de boog. Het bedrijf gaat voor klanten met een steeds sterkere duurzaamheidsfocus op zoek naar oplossingen om vegetale afvalstromen te integreren in composietmaterialen op basis van kunststof. “Die afvalstromen waarborgen niet alleen een betere stijfheid van het nieuwe eindproduct, maar zorgen ook voor een esthetische of ecologische meerwaarde. Het geeft die materialen vaak ook een natuurlijke look, en daar zijn steeds meer bedrijven gevoelig voor.”

Productieproces heruitvinden

Op die manier ontpopte Beologic zich in het verleden al tot een partner voor Lego en Playmobil, die houtresten lieten verwerken in speelgoed met een houtlook. “We hebben nog altijd contacten met beide merken. Het zou best kunnen dat de samenwerking in de toekomst opnieuw intenser wordt door de stijgende vraag naar speelgoed uit biogebaseerde grondstoffen. Binnenkort treedt bovendien een nieuwe Europese wetgeving in voege die stipuleert dat bepaalde

wegwerpartikelen uit biodegradeerbare en/of niet-styreenhoudende materialen moeten bestaan. Daardoor zullen tal van fabrikanten verplicht zijn om zichzelf én hun productieprocessen heruit te vinden.” Die trend speelt dan weer helemaal in de kaart van zusterbedrijf Innologic, de onderzoekspoot van Beologic.

Marc Thometschek: “Via Innologic gaan we op zoek naar oplossingen voor productgerelateerde problemen bij onze klanten. We zetten hen dan op weg naar de juiste materialen voor specifieke toepassingen, zonder dat ze daarvoor per se bij ons moeten aankloppen voor levering van die grondstoffen. Innologic is geen productiebedrijf: we begeleiden onze klanten van concept tot testproductie (bijvoorbeeld door middel van een pilootinstallatie), maar het uiteindelijke doel is altijd dat de klant zelf het nieuwe product fabriceert.”

Oostenrijkse connectie

Beologic beschikt in Oostenrijk ook over een matrijzenmakerij voor niet-alledaagse materialen. “De beste matrijzenmakers vind je in dat land. Toen mijn Oostenrijkse toeleverancier van extrusiematrijzen een reorganisatie doorvoerde en twee

specialisten met jarenlange ervaring hun werk dreigden kwijt te spelen, heb ik die medewerkers overgenomen. Ik ben zelf in Oostenrijk met een matrijzenmakerij gestart, om te kunnen genieten van de expertise van die mensen. Daarnaast hebben we met **Techniks bvba** een machinebouwafdeling. Op zich zijn het afzonderlijke bedrijven, maar ze zijn in de praktijk nauw met elkaar verbonden omdat ze het ons mogelijk maken een integrale service te verlenen. Dat loopt van conceptbepaling over grondstofselectie en -verwerking tot begeleiding in het productieproces van de klanten.”

De bedrijvengroep kent een mooie groei en was vorig jaar met 31 medewerkers (evenredig verdeeld over administratie, ontwikkeling en testproductie) goed voor een geconsolideerde omzet van 8,5 miljoen euro. Ruim 75% daarvan komt van export. Onder meer het Verenigd Koninkrijk, Duitsland, Nederland, Frankrijk, Spanje en Portugal zijn belangrijke afzetmarkten. In België vertrouwen onder meer Isiplast, Pierret Extrusion, DS Plastics, Campine, de Ster, Solidor, Savic, Sabc, ExxonMobil en Samsonite op de diensten van Beologic/Innologic.

www.beologic.com

Afvalstromen waarborgen niet alleen een betere stijfheid van het nieuwe eindproduct, maar zorgen ook voor een esthetische en/of ecologische meerwaarde.
Marc Thometschek

(foto HOL)

Industrial Design Center Howest breidt uit

howest
/ we develop people

Samenstelling: Filip Santy, senior consultant TUA West

De Hogeschool West-Vlaanderen breidt in Kortrijk haar Industrial Design Center (IDC) uit van 2.000 m² naar 3.400 m². Deze uitbreiding biedt ruimte aan het groeiende aantal studenten Industrieel (Product)Ontwerpen van Howest en associatiepartner UGent. Met goed 500 studenten wordt dit de grootste ontwerpcluster van het land. Daarnaast stelt het IDC nieuwe hightech onderzoekslabo's en cocreatieplekken met de maakindustrie ter beschikking. Gedeputeerde Jean de Bethune en burgemeester Vincent Van Quickenborne openden de uitbreiding o.a. in de context van Westdeal en de Fabrieken voor de Toekomst, met de steun van de Provincie West-Vlaanderen.

1400 m² extra ruimte voor innovatieve cocreatie

In het huidige IDC huisvest Howest sinds 2003 de opleiding Industrieel Productontwerpen (IPO) met ateliers, ontwerpstudio's en een van de grootste maker spaces van ons land. Deze maker space, een prototyping- en fabricatielab voor professionals, bestaat uit een ruim conventioneel machinepark voor het verwerken van hout, metaal, kunststof en composiet en uit heel specifieke high-end apparatuur en technieken voor prototyping van o.a. slim textiel en circulaire materialen, 3D-printing en computergestuurd produceren. Door de groei naar 500 studenten, de toenemende samenwerking met de maakindustrie en de nieuwe ontwikkelingen in het vakgebied, drong de nood zich op om uit te breiden. De bijkomende 1.400 m² aan de Marksesteenweg 58 in Kortrijk omvat nieuwe labo's voor gebruiksonderzoek, kleine reeks productie en de ontwikkeling van slimme en virtuele producten (VR/AR).

Creative starters

De opleiding Industrieel Productontwerpen leidt ontwerpers op voor zeer uiteenlopende jobs in de maakindustrie. Ze komen terecht bij Vlaamse kmo's of multinationals, actief in het ontwikkelen van interieurproducten, consumer goods, verpakking, machinebouw, kunststoffen,...

Onder de ondernemende afstudeerders ontstaan er ook meer start-ups. Die kleine bedrijven bieden een specifieke dienst aan of zetten een eigen product in de markt. De samenwerking met het nabijgelegen Hangar K is een sterke troef. Deze start-ups kunnen nu terecht in het uitgebreide IDC.

Samenwerking met het werkveld

Bedrijven vinden al langer de weg naar het Howest Industrial Design Center. Nog maar pas liep een groot studentenproject met Volkswagen af. Ook veel lokale bedrijven werken samen in studentenprojecten, eindwerken en masterclasses. Daarnaast voeren meer dan veertig medewerkers er onderzoeks- en dienstverleningsprojecten uit, rond onder

meer design thinking (Innowiz), assistieve technologie (Design for (every)one), circulaire materialen, smart products en innovatief textiel. De deskundigen begeleiden het werkveld door hun nieuwe ideeën te onderzoeken in de geavanceerde maker space.

Open deuren

Howest wenst met haar uitbreiding ook meer bedrijven zelf aan de slag te krijgen in het IDC. De uitbreiding van deze hightech open cocreatieplek maakt deze instrumenten nu makkelijk toegankelijk voor alle geïnteresseerde bedrijven, dienstverleners, innovatieve start-ups en onderzoekers.

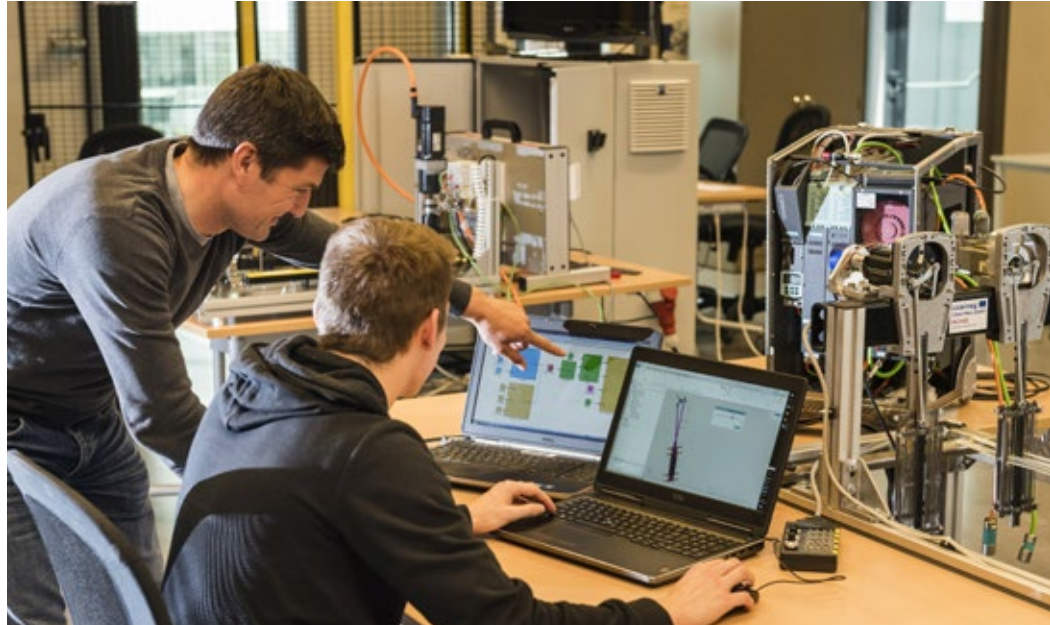

Onderzoek naar productiviteit weefgetouw

UNIVERSITEIT GENT
CAMPUS KORTRIJK

Onderzoekers van UGent Campus Kortrijk zochten een manier om de bewegingssnelheid van het rotatieve splitsysteem van een Picanol weefgetouw te optimaliseren. Dit systeem vermijdt dat het uiteinde van een weefsel uitrafelt. De onderzoeksgroep Machine- en productieautomatisering boog zich over het bewegingstraject en de impact op de koppelnoten (kracht die nodig is) van de drijvende motor. Door het traject aan te passen, verminderde de koppelhooft met 29% en bereikten de onderzoekers een daling in de koppelpeiken tot 45%. Omdat de productiviteit van een weefgetouw een

belangrijk verkoopargument is, is de snelheid van dit systeem voor Picanol zeer belangrijk.

Info over het TETRA-project AMOCAD:
bart.vanwalleghem@ugent.be

Productontwikkeling met vlas

**hogeschool
vives**

Hogeschool VIVES, en meer bepaald het Expertisecentrum Smart Technologies, zet in op nieuwe materialen in de ruimste zin van het woord. Daartoe behoort ook vlas. Dit gebeurt i.s.m. de afstudeerrichting kunststofverwerking van de opleiding ontwerp- en productietechnologie op campus Kortrijk. Het onderzoek richt zich op de verwerking van vlasvezels in kunststoffen en hoe om te gaan met de parameters voor de verschillende productietechnieken. Hierbij wordt onderzocht wat de invloed is van de toevoeging van vlas naar materiaaleigenschappen toe, dit zowel

op technisch vlak, met betrekking tot de eigenschappen van het materiaal en hoe het kan verwerkt worden. Daarnaast wordt rekening gehouden met het esthetisch aspect, de 'look and feel' van het materiaal. Dit laat toe om nieuwe producten te ontwikkelen voor scholen en openbare besturen waarin vlas wordt verwerkt. VIVES staat daarbij in voor de technische ondersteuning en de creatieve invulling door de samenwerking van onderzoekers, lectoren en studenten. Op die manier staat de hogeschool ten dienste van bedrijven en besturen.

Info: **Tim Claeys, opleidingshoofd Ontwerp- & Productietechnologie,**
056 26 40 07, tim.claeys@vives.be

Economie op weg naar een kantelmoment?

Alle arbeidsmarktindicatoren toonden in het laatste kwartaal van 2018 duidelijk een gunstige evolutie in West-Vlaanderen. Sommige indicatoren van het consumenten- en producentenvertrouwen neigen in het derde en vierde kwartaal echter neerwaarts. Maar de omzet en de investeringen van de grote ondernemingen blijven toenemen en zullen het record van 2017 zeker overtreffen. Ook het aantal starters piekt.

Sabine Traen & Frederik Sack, POM West-Vlaanderen, afdeling Data, Studie en Advies

De afgevlakte synthetische conjunctuurcurve (zie figuur 1) is van april 2016 tot juli 2017 duidelijk opwaarts gericht; sindsdien evolueert de afgevlakte curve afwisselend negatief en positief. De brutowaarden evolueerden van juli 2018 tot januari bijna uitsluitend negatief waardoor de afgevlakte synthetische conjunctuurcurve haar neerwaartse trend vermoedelijk zal aanhouden.

Arbeidsmarktindicatoren

West-Vlaanderen telde einde januari 2019 **28.048** werklozen, dat zijn er 7,7% minder dan in dezelfde periode in 2018. De werkloosheid evolueerde in heel 2018 gunstig, zowel bij mannen, vrouwen, -25-jarigen als +50-jarigen. Deze trend lijkt zich in januari 2019 verder te zetten. Ook het aantal uitgeschreven oudere werklozen kende een gunstige evolutie. In het vierde kwartaal 2018 was de afname op jaarbasis groter dan in de drie

voorgaande kwartalen van 2018. De VDAB ontving voor West-Vlaanderen in het vierde kwartaal van 2018 op jaarbasis 5,1% meer vacatures. In januari 2019 was er een stijging van 1,3% op jaarbasis. In de eerste drie kwartalen van 2018 lag het aantal ontvangen vacatures telkens ruim 10% hoger dan in dezelfde kwartalen van 2017. Opvallend is dat de maand december een ongunstige evolutie kende: -4,6% op jaarbasis. Januari 2019 evolueerde gunstig, maar het extra aantal ontvangen vacatures is zeer beperkt (+1,3% op jaarbasis). Ook het aantal eerder openstaande vacatures evolueerde duidelijk positief in 2018. In januari 2019 telde de VDAB ruim een kwart meer openstaande vacatures dan in januari 2018. Een dalend aantal niet-werkende werkzoekenden in combinatie met een stijgend aantal openstaande vacatures zorgt voor een stijgende arbeidsmarktkrapte.

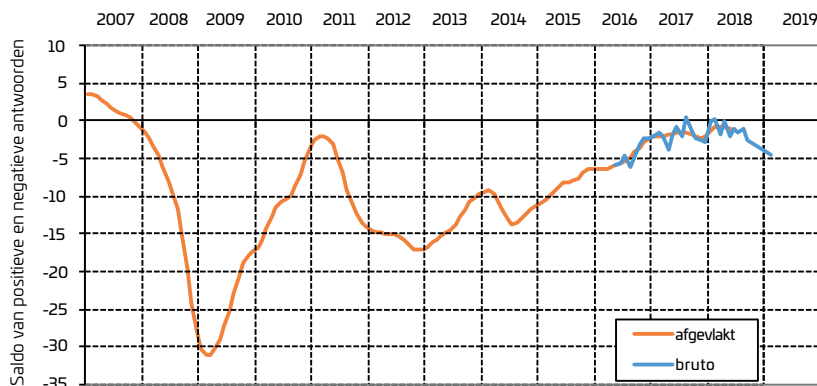
Deze arbeidsmarktkrapte neemt sinds 2014 jaar na jaar toe. In 2017 telde West-Vlaanderen 4,2 niet-werkende werkzoekenden per openstaande vacature; in 2018 daalde deze factor verder tot 3,1. De krapte lag in 2018 ook duidelijk hoger in West-Vlaanderen dan in het Vlaamse Gewest (4,1). In het derde en vierde kwartaal van 2018 was er telkens een terugval van de tijdelijke werkloosheid in West-Vlaanderen.

Producentenvertrouwen

In oktober (+12%) en november 2018 (+17%) waren er in West-Vlaanderen merkkelijk meer **starters** dan in de overeenkomstige maanden van 2017.

In oktober en november 2018 was er echter ook een aanzienlijke toename van het aantal **stopzettingen** van handelszaken met respectievelijk 29,8% en 51,4% op jaarbasis. We verwachten dus een ongunstige evolutie in het volledige vierde kwartaal. Het netto aantal ondernemingen nam in oktober 2018 licht toe (+0,3% op jaarbasis) maar daalde behoorlijk in november (-13,1%). In het vierde kwartaal van 2018 gingen meer ondernemingen failliet dan in het vierde kwartaal van 2017 (+22,3%). Het aantal verloren jobs kende in deze periode een gelijkaardige toename (+21,4% op jaarbasis). Ondanks een afname op jaarbasis van het aantal faillissementen met 26,8% in januari 2019 lag het aantal verloren jobs door faillissementen bijna twee keer zo hoog (+95,2% op jaarbasis).

Figuur 1: synthetische conjunctuurcurve voor West- Vlaanderen

Bron: NBB, verwerking: POM West-vlaanderen

¹ De term werklozen in deze synthese duidt op de groep van de niet-werkende werkzoekenden.

Zowel de omzet (+5,5%) als de investeringen (+9,4%) van grote ondernemingen met zetel in West-Vlaanderen, zetten zich in het derde kwartaal van 2018 nog sterker door op jaarbasis dan in de eerste twee kwartalen van 2018.

Consumentenvertrouwen

Het aantal **nieuwbouwwoningen** in West-Vlaanderen nam in de eerste helft van 2018 aanzienlijk toe.

Het aantal vergunde renovatiewoningen in West-Vlaanderen viel terug in het eerste kwartaal van 2018 (-30,4%), maar kende in het tweede en derde kwartaal van 2018 een gunstige evolutie (respectievelijk +23% en +30,3%). In het vierde kwartaal van 2018 werden beduidend minder nieuwe **personenwagens** ingeschreven dan in het vierde kwartaal van 2017 (-14,8%), dit als gevolg van de invoering van de WLTP-norm op 1 september 2018. Ook in januari 2019 zet deze trend zich verder (-17,6% op jaarbasis).

De omzet in de kleinhandel kende in het derde kwartaal 2018 (-2,7%) net zoals in de twee voorgaande kwartalen een ongunstige evolutie op jaarbasis.

Tot slot toont de diamant van West-Vlaanderen (zie figuur 2) de evolutie van de verschillende indicatoren in 2018 ten opzichte van 2017 en dit voor het recentste kwartaal (= het derde) waarvoor alle gegevens van elke indicator beschikbaar zijn. Van de dertien sociaaleconomische indicatoren in de diamant evolueerden er acht gunstig: werkloosheid, tijdelijke werkloosheid, omzet, investeringen, vergunde nieuwbouw- en renovatiewoningen, inschrijvingen van nieuwe personenwagens en verloren arbeidsplaatsen door faillissementen. De indicatoren omzet kleinhandel, inschrijving van tweedehandsvoertuigen, faillissementen, starters en stopzettingen evolueerden licht ongunstig.

Producentenvertrouwen

Indicator	West-Vlaanderen				Vlaams Gewest			
	Kw 1 - 2018	Kw 2 - 2018	Kw 3 - 2018	Kw 4 - 2018	Kw 1 - 2018	Kw 2 - 2018	Kw 3 - 2018	Kw 4 - 2018
Starters	+	+	-	+	+	+	+	+
Stopzettingen en schrappingen	+	-	-	-	-	-	-	-
Nettogroei	+	-	-	-	-	-	-	+
Faillissementen	-	+	-	-	+	+	-	-
Verloren jobs door faillissementen	+	+	+	-	+	+	+	-
Omzet	+	+	+		+	+	+	
Investerings	+	+	+		+	-	-	

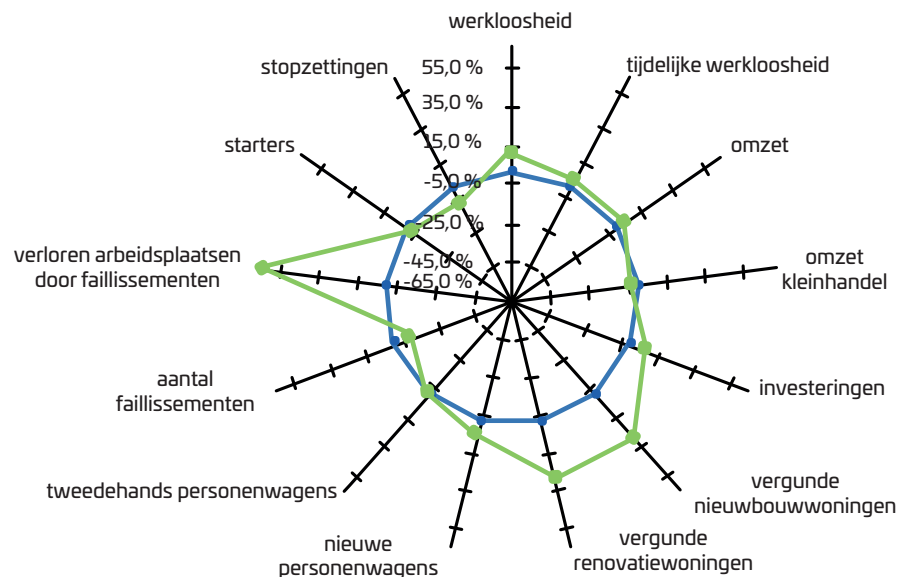
⁽¹⁾ Onvolledige kwartalen zijn gemarkeerd.

Consumentenvertrouwen

Indicator	West-Vlaanderen				Vlaams Gewest			
	Kw 1 - 2018	Kw 2 - 2018	Kw 3 - 2018	Kw 4 - 2018	Kw 1 - 2018	Kw 2 - 2018	Kw 3 - 2018	Kw 4 - 2018
Vergunde woningen (nieuwbouw)	+	+	+	-	+	+	+	-
Vergunde woningen (renovatie)	-	+	+	+	+	-	-	+
Inschrijvingen nieuwe personenwagens	-	+	+	-	-	+	+	+
Inschrijvingen tweedehandspersonenwagens	+	+	-	-	-	-	-	-
Omzet kleinhandel	-	-	-	-	-	-	-	-

⁽¹⁾ Onvolledige kwartalen zijn gemarkeerd

Figuur 2: evolutie van de sociaaleconomische indicatoren in West-Vlaanderen in het derde kwartaal van 2018 ten opzichte van het derde kwartaal van 2017

Bron: VDAB, RVA, FOD Economie (Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie), FEBIAC, Graydon. Verwerking: POM West-Vlaanderen.

² De gegevens voor het vierde kwartaal zijn nog niet beschikbaar voor analyse.

³ De Worldwide Harmonised Light Vehicles Test Procedure is een nieuwe testprocedure die wereldwijd wordt aanvaard. Deze methode bepaalt de CO₂-uitstoot, het brandstofverbruik en elektrisch bereik van lichte voertuigen (personenwagens en bestelwagens).

COLOFON

De artikelen in West-Vlaanderen Werkt zijn niet noodzakelijk de weergave van standpunten van de redactie of van het Provinciebestuur. Bij naamvermelding verschijnt de bijdrage onder de verantwoordelijkheid van de auteur.

Reproductie van of verwijzing naar een van deze artikelen mag uitsluitend met correcte vermelding van de auteur en bron en mits de redactie een kopie krijgt.

Redactieraad: Lode Vanden Bussche (voorzitter - Kenniscentrum Economie West), Larissa Deblauwe (VIVES), Brigitte De Proost (POM West-Vlaanderen), Ilse Defruyt (POM West-Vlaanderen), Katleen Gyselinck (KC Econ West), Bart Leenknecht (Howest), Geert Roelens (consultant), Filip Santy (TUA West), Jan Bart Van In (hoofdredacteur), Peter Verheecke (dienst Communicatie).

Coördinatie, hoofdredactie en advertentiewerving

Jan Bart Van In,
Kenniscentrum Economie West
Koning Leopold III-laan 31
8200 Brugge (Sint-Andries)
T. 050 40 71 29
E-mail: janbart.vanin@west-vlaanderen.be
www.westvlaanderenwerkt.be

Medewerkers

Journalisten: Nick Vanderheyden, Bart Vancauwenberghe, Eric Van Hove, Christina Van Geel en Roel Jacobus
Fotografen: Jan Ballieu, Patrick Holderbeke, Nick Vanderheyden
Lectoren: Conny Van Gheluwe (Sproke), Jan Leplae

Verantwoordelijke uitgever

Geert Anthierens, Provinciegriffier
Provinciehuis Boeverbos
Koning Leopold III-laan 41
8200 Sint-Andries (Brugge)

Oplage: 4.850 exemplaren
Vormgeving: Aynsley Bral, Anna Florea
Druk: dienst Communicatie
Provincie West-Vlaanderen

Andere fotobronnen van deze editie
Libeco, Inagro, Blue Oak, Flax DNA

Infographics: Johan Bisschop

Coverfoto: Libeco

Abonnement

Een abonnement is gratis.
Het tijdschrift West-Vlaanderen Werkt
verschijnt viermaal per jaar.
Registreren kan via:
www.westvlaanderenwerkt.be

Overzicht

Een overzicht van de eerder verschenen
edities van West-Vlaanderen Werkt vind
je op:
www.westvlaanderenwerkt.be
www.kennisplatformeconomie.be

Speciale dank aan:

Jan E. Snijnave, directeur Algemeen Belgisch Vlasverbond
Timo Delveaux, sectorcoördinator, Departement Landbouw en Visserij
Kris Vermoesen, productmanager textiel, Fedustria
Sarah Popelier, communication & marketing Libeco

ISSN 1374-6235

Partners West-Vlaanderen Werkt 2019

Persoonsgegevens worden verwerkt volgens de bepalingen van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) van 24 mei 2016. Meer info: zie www.west-vlaanderen.be/privacy.

West-Vlaanderen Werkt wordt u gratis toegestuurd. Indien uw gegevens onjuist zijn of indien u het tijdschrift niet meer wenst te ontvangen, dan kunt u zich altijd uitschrijven via www.westvlaanderenwerkt.be. Uw persoonlijke gegevens worden niet aan derden overgemaakt.

BEN JIJ AL FAN

van West-Vlaanderen?

Nieuws van de provincie,
7 dagen op 7, de klok rond via

- www.facebook.com/westvlaanderen
- [@provinciewvl](https://twitter.com/provinciewvl)
- [@provincie_wvl](https://www.instagram.com/provincie_wvl)
- www.west-vlaanderen.tv

www.west-vlaanderen.be

Provinciaal Informatiecentrum Tolhuis
Jan Van Eyckplein 2, 8000 Brugge
0800 20 021 (gratis nummer)
provincie@west-vlaanderen.be

WVI

PUBLIEKE ONTWIKKELAAR EN BEHEERDER VAN BEDRIJVENTERREINEN

- ambachtelijke zones en lokale bedrijventerreinen
- regionale bedrijventerreinen
- bedrijfsverzamelgebouwen
- reconversie industriële panden
- gemengde stadsontwikkelingsprojecten
- specifieke zones zoals:
  - luchthavengebonden bedrijfzone
  - watergebonden bedrijfzone
  - transport en distributie
  - detailhandelzone
  - kantorenzone
  - dienstzone

Meer info | 050 36 71 71 | infoloket@wvi.be